

התורה אוצרות

עיונים בשיטת הרמב"ם
על מהותם של ימות המשיח

יו"ל לרגל סיום מחזור הארבעים
בלימוד שלשה פרקים ליום במשנה תורה לרמב"ם

ג' תמוז - יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ ז"ע
מחולל תקנת הלימוד היומי ברמב"ם

פתח דבר

קרוב ובא יום חגם של רבבות אלפי ישראל, בו מסיימים את לימוד כל ספר "משנה תורה" לרבינו משה בן מיימון בפעם הארבעים, כפי תקנתו הקדושה של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע, שתיקן לימוד יומי בספר משנה תורה על הסדר, שלשה פרקים בכל יום.

בהשגחה פרטית גלוי' סיום הרמב"ם במחזור זה הוא ביום ג' תמוז הבע"ל, יומא דהילולא רבא של בעל התקנה, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע.

לרגל תאריך חשוב זה מוציאים אנו לאור בזה קובץ "אוצרות הגאולה", ובו עיונים וביאורים מתורתו של כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע בפרקים המסיימים את ספר משנה תורה להרמב"ם, אשר שם קבע הרמב"ם את גדרי ימות המשיח והגאולה העתידה לפי ההלכה.

ידוע ומפורסם בתפוצות בית ישראל, אשר הציפי' לגאולה, וההתעסקות להחיש את העת בו יפקוד ה' עמו ובא לציון גואל, היו אחד מהדברים שהרבה רבינו זי"ע לעסוק בהם, הן בפעולותיו הקדושות והן מה שהרבה לדבר ולעורר על גודל הנחיצות בציפי' והכנה לקראת גאולתנו הקרובה.

וכמו שמצינו בדברים רבים שעסק בהם רבינו, שתחילה וראשית דבר, עסק בסוגיא זו כפי שהיא בתורה, ודרש בפרטי' בכל אופני הלימוד בפשט, רמז, דרוש וסוד, הלכה, אגדה וחסידות ובהוראות שאפשר להפיק מהם בעבודת האדם לקונו.

וכן הוא בענייננו, שמצינו בתורתו של רבינו ביאורים רבים במהותם של ימות המשיח, הנסים שיקרו בימים ההם, חידושו של מלך המשיח וגודל מעלתו, ובעוד פרטים רבים בסוגיא מיוחדת זו.

וראש וראשונים לביאורים אלו, הם ביאוריו לשני הפרקים האחרונים דספר משנה תורה להרמב"ם, שהרבה רבינו לדייק בכל אות שבפרקים אלו והוציא מהם ביאורים יסודיים ועיקריים במהותם של ימות המשיח.

חלק עיקרי מביאורים אלו נאמרו בעת הסיומים למסלול הלימוד ברמב"ם, אז הי' נוהג לערוך הדרן מיוחד שבו פלפל ודייק בדברי הרמב"ם בהתחלת ספרו ובסיומו.

בעזרת השי"ת, מתכוונים אנו להוציא לאור ספר בשם "אוצרות הגאולה" ובו יבואו ביאורי רבינו על הגאולה העתידה. וקובץ זה שבא לפניכם כאן הוא חלק ראשון מתוך הספר שיצא לאור בעתיד.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חברי המערכת, ולפעמים בעת העיבוד הושמט ריבוי השקו"ט בפרטי העניינים והרחבתם עם המקורות כפי שהם מופיעים במקורם, ויש להיפך, אשר הביאורים נאמרו בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבינו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים ייתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והן על אחריות המערכת בלבד, ושגיאות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים, וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמתת הדברים.

אנו תפילה, שבמהרה נזכה שירחם ה' על עמו, וישמע את תפילתנו וזעקתנו ד"לישועתך קוינו כל היום", וכבר בימים אלו נראה בקיום דברי הרמב"ם בסיום וחותם ספרו על ימות המשיח "ובאותו הזמן לא יהי' שם לא רעב ולא מלחמה, ולא קנאה ותחרות, שהטובה תהי' מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר, ולא יהי' עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד. ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים ושיגו דעת בוראם כפי כח האדם, שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים", במהרה, ובעגלא דידן.

מכון אור החסידות

והשיג ע"ז הראב"ד מכתוב מפורש שנאמר בו "והשבתי חי רעה מן הארץ". והיינו, שלדעתו הכתוב "וגר זאב עם כבש" יתקיים כפשוטו, כלומר שיהי' אז שינוי מנהגו של עולם.

וגם על פלוגתא זו ניתן לשאול שלכאורה הוי זה מחלוקת שבמציאות, אם יהיו לעתיד לבוא ניסים ומופתים ושינויים במנהגו של עולם או לא.

אך יש ליישב גם זה על פי הנתבאר לעיל (סימנים א, ב, ד, ה) בכיאר שטת הרמב"ם באריכות, דמוכרחים לומר שגם לדעת הרמב"ם ברור הדבר שיהיו שינויים במנהגו של עולם, שכן גם לדעתו תחיית המתים היא עיקר בדת, ואין לך שינוי מנהגו של עולם גדול מתחיית המתים, אלא שלדעת הרמב"ם אין שינוי מנהגו של עולם חלק מגדרם של ימות המשיח גופא, ולא לשם זה בא משיח.

ועפ"ז יש לומר, שהמחלוקת בין הרמב"ם להראב"ד אם יהי' שינוי מנהגו של עולם, אינה מחלוקת במציאות, דגם להרמב"ם יהי' זה במציאות, כ"א מחלוקת על עיקרם של דברים על פי הלכה - שלשיטת הראב"ד שינויים אלו שבעולם וכו' הם חלק מתפקידו העיקרי של מלך המשיח בהבאת הגאולה, משא"כ להרמב"ם אין להעלות זה על הלב שזה חלק מעיקר תפקידו והגדרת מהותו של מלך המשיח על פי הלכה, וכל השינויים שיהיו אז יבואו כדבר נוסף שיעשה הקב"ה בעת הגאולה העתידה.

[ובגוף שיטת הרמב"ם בשינוי מנהגו של עולם בימות המשיח נתבארו ב' אופנים (בסימן ד):

א. בתחילת ביאת המשיח יעשה מלך המשיח את תפקידו העיקרי שהוא להחזיר את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלמות, ובתקופה זו לא יזוקק לעשות אותות ומופתים, ולא יעלה על הלב שצריך להיות שינוי במנהגו של עולם בזה, אמנם בתקופה מאוחרת יותר, אכן יהיו שינויים בעולם, כתחיית המתים וכו"ב.

ב. יתירה מזו נתבאר (שם) ע"פ מ"ש הרמב"ם עצמו באגרת תחיית המתים שמה שכתב להלכה במשנה תורה שנבואות אלו הם "משל וחידה" הנה "אין דברינו זה החלטי", כיון שייטכן הדבר שיהיו הדברים כפשוטן, והיינו כבר בתחילת ימות המשיח, באם יהיו ישראל במצב של "זכו" כבר בתחילת ימות המשיח, אלא שהטעם שאעפ"כ כתב להלכה שלא יעלה על הלב שיהיו שינויים במנהגו של עולם, היינו משום שבספר ההלכה שלו פסק כפי שמוכרח להיות מצד ההלכה כיצד משיח יבוא, אבל לא הזכיר שייטכן שיהיו ניסים ושינויים במנהגו של עולם שהוא דבר התלוי במצבם של ישראל, והרשות לכל אחד נתונה וכו'. יעו"ש באריכות הביאור בזה].

נאולה לפי ערך האדם

נתבאר לעיל (סעיף ב ואילך) שמחלוקתם של התנאים בענין ביאת אליהו אינה פלוגתא שבמציאות, אלא לכולי עלמא יסיר אליהו הנביא את כל החמסים, אלא שנחלקו בהגדרת שליחות אליהו לקראת הגאולה, מה מהדברים הנפרטים במשנה נחשב לשליחותו של אליהו בעניין הגאולה, ומה נחשב מעשה בפני עצמו שלא קשור לגאולה.

ויש להוסיף טעם פנימי לבאר שורש מחלוקת התנאים בדבר זה, מדוע נחלקו מה יעשה אליהו כדבר בפני עצמו ומה ייחשב כשליחותו הקשורה לגאולה.

דנה, הגם שבאופן כללי ברור מתי הוא מצב של גלות ומתי הוא מצב של גאולה, עדיין מצינו שינויים בין עניין הגלות וחומרתו אצל אישים שונים. ולדוגמא: הגם שרבינו הקדוש ורבי שמעון בר יוחאי היו שניהם תחת מלכות רומי, הנה רבינו הק' הי' בידידות עם אנטונינוס כידוע (ראה בזה ע"ז י, א ואילך), וברור שלא הי' שייך לגבי גזירת מלכות, ואילו רשב"י הוזקק לברוח מאותה מלכות (שבת לג, ב). ומאידך, לגבי מעלת נשמת רשב"י מבואר (פלא הרימון (שמות לו, א) להרה"צ ר' הלל מפארישט בשם אדמו"ר הזקן נ"ע) ש"לפני נשמות הגבוהות כמו רשב"י, לא נחרב הבית כו".

[וראה במקורי הדברים עוד דוגמאות לזה - הן בכללות ישראל - שגם בגלות כולנו בני חורין (ע"פ מהר"ל בגבורות ה' פס"א), ומאידך אין להשוות מצב של גלות למצב של בניין הבית. והן לגבי כל יהודי - שיכול גם בזמן הגלות להגיע למצב של גאולה על ידי עבודת התפילה (אגרת הקדש (תניא ס"ד), ומאידך - ע"פ הלכה (ברכות נד, ב) ברכת הגומל, שהיא על גאולת הפרט, נאמרת רק ביציאה מבית האסורים וכו"ב].

ועפ"ז יש לבאר מחלוקת התנאים, שכל אחד מהם סבר לגבי הסרת חמס מסויימת אם היא חלק ושלב של הגאולה או עניין בפני עצמו, לפי הגדרת הגלות והגאולה שלפי מצבו ומדרגתו של אותו תנא.

לשם מה אליהו בא?!

כתב הרמב"ם אודות ביאת אליהו הנביא (הלכות מלכים פ"ב ה"ב, הובא והתבאר לעיל): "ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא וכו' אלא לשום שלום בעולם". ולקמן בהלכה שלאחרי זה (ה"ג) כתב לגבי מלך המשיח: "תייחסו כולם על פיו וכו' ואינו מייחס ישראל אלא לשבטיהם, שמודיע שזה משבט פלוני וכו', אבל אינו אומר על שהם בחזקת כשרות זה ממזר וזה עבד וכו'".

ויש לדייק בלשון הרמב"ם מדוע כתב לגבי אליהו הנביא "אינו בא", דלכאורה יותר מתאים לומר כלשון שאומר בהלכה שלאחרי זה לגבי משיח "ואינו אומר".

ויש ליישב על פי הנתבאר בפנים שבמחלוקת התנאים שהובאה במשנה בעדויות מה יעשה אליהו הנביא, הנה לכולי עלמא יעשה כל הדברים המנויים שם במשנה - גם יטהר וגם ירחק וגם יישב המחלוקת וגם ישים שלום בעולם, אלא שנחלקו התנאים מה מדברים אלו יעשה אליהו כעיקר תפקידו ושליחותו בקשר עם ביאת המשיח, ומה מהם יעשה כעניינים בפני עצמם שאינם שייכים ביחוד לשליחות זו.

ועפ"ז מובן שהגם שפסק הרמב"ם כחכמים שאליהו ישים שלום בעולם, אעפ"כ אינו יכול לכתוב שאליהו לא יטמא ולא יטהר ("אינו אומר טמא או טהור" וכו"ב), כיון שלפועל אליהו יטמא ויטהר. אלא הדגיש הרמב"ם ודייק בלשונו לומר שאליהו הנביא "אינו בא לא לטמא וכו' ולא לטהר", כשכוונת דבריו שאף שאליהו יעשה דברים אלו, הנה לא לשם כך הוא בא בשליחותו זו, וכל עיקר מטרת ביאתו אינה אלא לשום שלום בעולם.

Or Hachasidus
 Head Office
 1469 President St. #BSMT
 Brooklyn, NY 11213
 United States
 (718) 534-8673

מכון אור החסידות
 סניף ארץ הקודש
 ת.ד. 2033
 כפר חב"ד 6084000
 03-738-3734
 Likras@likras.org

צוות המכון:

הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי', הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב מאיר יעקב זילברשטרם, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב, הרב מנחם טייטלבוים, הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב ישראל ארי' לייב רבינוביץ, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שוויכה

לתגובות, הערות והארות:
 likras@likras.org

תוכן העניינים

א. משיח – "חכם ונביא גדול" או "מלך הוגה בתורה"?.....ד

מדוע לא הזכיר הרמב"ם בהל' מלכים שמשיח יהי' נביא ? / מהותו וגדרו של מלך המשיח על פי הלכה - שלימות התורה ככתחילה / מדוע האומר שמשיח צריך לשנות דברים בעולם - מוסיף או גורע בתורה ח"ו? - **ביאור מקיף בדברי הרמב"ם בהלכות מלכים על מהותו וגדרו של מלך המשיח**

- פנינים : מה הטעם שהלכות מלכים באות בסיום כל ספר משנה תורה ? / מה הטעם שהאמונה בביאת המשיח היא מעיקרי האמונה ?

ב. "ושם נבא בשני המשיחים" – מלכותם של דוד ומשיח.....ח

מדוע נצרך הרמב"ם לשתי הוכחות על ביאת המשיח ? / מדוע מאריך הרמב"ם בהל' משיח על היות דוד המלך "משיח הראשון" ? / גדרו ומהותו של משיח - החזרת מלכות דוד ליושנה - **ביאור מקיף בהוכחה שמביא הרמב"ם על ביאת המשיח מ"פרשת בלעם"**

- פנינים : מאי נפקא מינה לתיאור המשיח מה ש"התורה העידה עליו" ? / הפרט בשלימות התורה שיודעים רק מערי מקלט

ג. התוקף שבהבטחת הגאולה בנבואה ובמצוות התורה.....יב

מהיכן יודעים שהבטחת הגאולה היא פרט ממצוות התורה ? / מה החילוק בין הוודאות שבנבואה לטובה לתוקף שבנצחיות מצוות התורה ? / בין כופר בתורה לגורע ממצוות התורה - **ביאור מקיף בראיות שמביא הרמב"ם על הגאולה שבכל אחת מהן מוסיף חידוש בתוקף שבהבטחת הגאולה**

- פנינים : הצריכותא בראי' מפרשת נצבים ומנבואת בלעם / חומר הכפירה בדברי הנביא

ד. האם יהיו בימות המשיח פלאות וניסים לדעת הרמב"ם?.....טז

היאך לא יתבטל מנהג העולם והרי תהי' תחיית המתים ? / הגדרת מהותם של ימות המשיח בדברי הרמב"ם בפרקים האחרונים דהל' מלכים / מדוע לא הביא הרמב"ם ראי' לזה שלא יהיו מופתים בימות המשיח ? / תיווך הדברים - כיצד יתכן שגם לא יבטל מנהג העולם וגם יהיו מופתים ויחיו המתים ? / בין עיקר ענינו של משיח לבין הנסים שיתרחשו כשיזכו ישראל לזה / הטעם וההכרח לכך שיהיו אותות ומופתים בימות המשיח - **ביאור מקיף אודות מהותם של ימות המשיח והטעם לנסים שיתרחשו אז**

- פנינים : המלך המשיח אינו צריך להחיות מתים ? / החילוק בין "אל יעלה על הלב" ל"ואל יעלה על דעתך"

ה. שתי תקופות בימות המשיח .....כא

שינוי מנהגו של עולם בארץ ישראל בלבד ? / וכתחו חרבותם לאתים" - יתקיים כפשוטו ? / אילני סרק יעשו פירות - משל הוא ? / בין נבואות ויעודים על משיח עצמו ליעודים על ימות המשיח בכלל / תקופת "עולם כמנהגו נוהג" ותקופת "שינוי מנהגו של עולם" - **ביאור מקיף בשיטת הרמב"ם בפירוש היעודים שנאמרו על הגאולה אם הם בדרך משל או כפשוטו**

- פנינים : עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת - מפני מה מפרשם הרמב"ם בדרך משל ? / בין "עושים פירות" ל"יטענו פירות"

ו. מהי מטרת ביאת אליהו הנביא?.....כו

איך תתכן פלוגתא במציאות אם משיח ירחק או יקרב ? / איזו פעולה מיוחדת יעשה אליהו קודם הגאולה ? / האם המחלוקת אודות זמן ביאת אליהו היא מחלוקת במציאות ? / האם יסלק אליהו החמסים או שרק יבשר על הגאולה ? - **ביאור נרחב בגדר ביאתו של אליהו לפני ביאת המשיח**

- פנינים : גאולה לפי ערך האדם / לשם מה אליהו בא !?

דינו בעניין הב', שהלכה כחכמים שאליהו יבוא לשום שלום בעולם, בתוך המחלוקת הראשונה על זמן ביאתו, והי' מתאים יותר שתחילה יכתוב את המחלוקת בענין זמן ביאתו בשלימות, ולאחר מכן לבאר תוכן שליחותו של אליהו ?

• ד •

האם יסלק אליהו החמסים או שרק יבשר על הגאולה?

אמנם, על פי יסוד הנ"ל במחלוקת אודות התוכן מה שיעשה אליהו לעתיד לבוא, אשר לכולי עלמא יעשה אליהו את כל הדברים, והמחלוקת היא רק איזה מדבריו הוא גדר סילוק החמסים שיעשה בשליחותו לקראת ביאת המשיח, ואיזה דבר יעשה כעניין בפני עצמו, יש ליישב גם השאלות הנ"ל ברמב"ם, דיש לומר שאכן גם מחלוקת זו אינה מחלוקת במציאות, שלא נחלקו מתי יעמוד אליהו בפועל אם קודם מלחמת גוג ומגוג או ממש קודם ביאת המשיח, כיון שלכו"ע זמן עמידת אליהו הנביא בפועל יהי' קודם מלחמת גוג ומגוג.

וכיון שלא נחלקו מתי יעמוד אליהו, יש לפרש מחלוקתם באופן אחר, שאינה מחלוקת בפני עצמה, אלא גם כאן נחלקו מה יהי' המעשה שיעשה אליהו הנביא כעיקר שליחותו לפני "בוא יום ה'", דנראה לחדש שדעת החכמים שהוסיף הרמב"ם היא דעה נוספת במחלוקת זו, שלא מוזכרת במשנה הנ"ל. דבמשנה בעדויות, הנה לדעת כולם - הפעולה המיוחדת שיעשה אליהו היא הסרת וסילוק החמסים (רק שבזה עצמו נחלקו איזה פעולות מפעולותיו של אליהו נחשבות כסילוק החמסים).

משא"כ לדעה זו הנוספת שמביא הרמב"ם, הנה הגם שאליהו יעמוד קודם לכן ויעשה את כל הפעולות, ובכללם סילוק החמסים, שהוא מה שאליהו ישים שלום בעולם (כדעת חכמים בעדיות שפסק הרמב"ם כוותיהו), בכל זה אין כל המעשים האלו חלק משליחותו המיוחדת של אליהו, אלא עניינים בפני עצמם.

והמטרה שלשמה יבוא אליהו לדעת חכמים אלו היא לא לשום עניין או תפקיד נוסף, גם לא סילוק החמסים, רק עצם זה שהוא יבשר את ביאת המשיח. וכפשוטת הסוגיא בעירובין (מג. ב) על ביאת אליהו קודם ביאת המשיח, שהוא מה ש"לפני ביאת בן דוד **יבוא אֵלֵיהוּ לְבַשֵּׁר**" (רש"י עירובין שם). ודעת חכמים אלו היא דמה ש"יבוא אליהו לבשר" זוהי **מטרת** ביאת אליהו, שלא בא (בתפקידו זה השייך לביאת המשיח) **אֵלֶּא לְבַשֵּׁר** אודות הגאולה.

ואכן נכון הדבר שגם לדעה זו יעמוד אליהו קודם מלחמת גוג ומגוג ויעשה את כל שאר הדברים שאמרו חכמים במשנה דעדויות, אבל כל זה לא יעשה כחלק מעיקר ביאתו שהיא רק לבשר אודות הגאולה.

ועפ"ז יובן סדר הדברים ברמב"ם:

תחילה כותב, **ש"יראה מפשוטם שִׁף דברי הנביאים שבתחילַת ימות המשיח תהי' מלַחמת גוג ומגוג, ושקודם מלַחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לַישר ישראֵל ולַהכין לָבָם, שנאמר הנה אנכי שולַח**

אוצרות הגאולה

כט

לָכֶם את אֵלֵי גוֹ", שדברים אלו שכותב הרמב"ם אינם התחלת הפלוגתא בזמן עמידת אליהו, שהרי, כנ"ל, לכולי עלמא עמידת אליהו בפועל תהי' "קודם מלחמת גוג ומגוג", והא ד"יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם" - גם זה לכולי עלמא הוא.

על מה נחלקו ? על פירוש הכתוב "הנה אנכי שולח לכם את אלי' גו'", האם מה שיסלק משיח את החמסים (והוא מה שנאמר בהמשך הכתוב "והשיב לב אבות על בנים") גם הוא חלק משליחותו המיוחדת של אליהו, ובמילא "הנה אנכי שולח לכם את אליהו" קאי גם על מה שנאמר "והשיב לב אבות", או שהכתוב "הנה אנכי שולח לכם" הוא ענין בפני עצמו, שהקב"ה ישלח את אליהו בשליחות מיוחדת שהיא אך ורק לבשר על הגאולה, וכל שאר הפעולות שיעשה אליהו, כולל סילוק החמסים, הם ענינים בפני עצמם.

וזה מה שממשיך הרמב"ם ומביא את שתי הדעות בתוכן ביאת אליהו, לשם מה הוא "בא":

א. **"ואינו בא לֶא לַטַמא הטהור וּלֶא לַטהר הַטַמא, וּלֶא לַפסולֵי אנשים שהם בחוקת כשרות וּלֶא לַהכשיר מי שהוחזקו פסולִין, אֵלֶּא לְשׁוֹם שְׁלֹם כְּעוֹלָם, שנאמר והשיב לָב אבות על־בנים"**, בדברים אלו מביא הרמב"ם את שיטת חכמים בעדיות שסילוק החמסים הוא חלק מתוכן שליחותו המיוחדת של אליהו, ש"אינו בא כו' אלא לשום שלום בעולם", והיא סיבת ביאתו.

ב. **"ויש מן החכמים אומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אֵלֵיהוּ"**, שכוונת דבריו לפי הנ"ל אינה לומר שאליהו יעמוד רק אז ולא קודם, אלא לומר ששליחותו המיוחדת כהקדמה לימות המשיח אינה מה שיסלק החמסים, אלא מה ש"יבוא אליהו" הוא "קודם ביאת המשיח", היינו מה שיבוא לבשר על הגאולה.

[ומדוייק מה שבתחילת הלכה זו, כשמדבר על קודם מלחמת גוג ומגוג כותב הרמב"ם **"יעמוד נביא"**, ובהמשך כשמביא דעת חכמים בעדיות ושיטת "יש מן החכמים" כותב **"אינו בא"** ו"יבוא אליהו", די"ל שהוא מפני שהא שקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד אליהו הנביא הוא לכולי עלמא, ומה שנחלקו הוא על גדר **"ביאת** אליהו", והיינו תוכן שליחותו המיוחדת בשייכות לגאולה העתידה, אם סילוק החמסים בכלל זה או לא].

• ה •

איך תתכן פלוגתא במציאות אם יהיו נסים לעתיד לבוא?

ויש לומר שעל פי יסוד זה שכיון שלא תתכן פלוגתא במציאות, יש לפרש פלוגתות הנראות כמחלוקת במציאות שנחלקו בתוכן והגדרה, יש לבאר מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בתחילת פרק זה:

לעיל (בסינים ד-ה) הובא מה שכתב הרמב"ם בתחילת הפרק: "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם וכו' אלא עולם כמנהגו נוהג. וזה שנאמר בישעי' (יא, ו) וגר זאב עם כבש וגו', משל וחידה, ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין בטח עם רשעי הגוים המשולים כזאב וכנמר וכו', ויחזרו כולם לדת האמת".

א' יז, א ואילך) ובמה שגילו לנו רז"ל אודות פעולותיו של אליהו הנביא במשך ימי חייו, ועל דרך זה לאחר שהתקיים בו "ויעל אליהו בסערה השמיים" (מלכים ב', ב, יא) הנה מבואר במדרשי רז"ל ובמיוחד בתנא דבי אליהו זוטא ורבה, כמה וכמה עניינים ומאורעות שאירעו בזמנים שלאחרי זה שנפעלו על ידי אליהו הנביא.

ונמצא, שאין כל עניינו של אליהו הנביא רק מה שיבוא בקשר לגאולה השלימה, דמובן הדבר שאליהו הנביא פועל כל מיני עניינים ושליחויות מאת הקב"ה, שלא קשורים להגאולה דווקא.

ועפ"ז יש לומר שגם לעתיד, כאשר ישלחו את אליהו מן שמיא בקשר עם הגאולה, לא כל פעולותיו יהיו חלק מעיקר שליחותו השייכת לביאת המשיח, אלא הוא יפעל גם כמה עניינים שאינם נחשבים כשליבים וחלקים של הגאולה.

והיוצא מזה, שמה שנאמר "הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא", ששליחותו של אליהו קשורה ל"בוא יום ה' הגדול והנורא" הנה רק אותן הפעולות שיעשה אליהו כחלק ושלב (התחלה) של הגאולה, הן הנכללות בכתוב זה. אבל, גם אז יעשה כמה עניינים שאינם שייכים לשליחות שבכתוב זה הקשורה ביחוד עם הגאולה.

ועל פי זה יש לתרץ בביאור מחלוקת התנאים הנ"ל, שאכן אין כאן פלוגתא במציאות, ולכולי עלמא אליהו הנביא יעשה כל הדברים הנזכרים בדברי התנאים במשנה – גם ירחק את המקורבין בזרוע וגם יקרב את המרוחקין בזרוע, וגם יעשה בעולם שלום. ומחלוקתם של התנאים במשנה אינה מה יעשה אליהו, אלא מה מדברים אלו יעשה אליהו כחלק משליחותו הנזכרת בפסוק זה בקשר עם "בוא יום ה' הגדול והנורא", ומה מהדברים יעשה ללא קשר לעיקר שליחותו בנוגע לביאת המשיח.

דלכולי עלמא שליחות אליהו הקשורה עם "בוא יום ה' הגדול והנורא" היא לסלק ולהסיר החמסין, שזה מסורת ביד כולם ולא שייך בזה מחלוקת, ולאידך, גם לא נחלקו במציאות איזה פעולות יעשה אליהו, דלכולי עלמא, אליהו יעשה כולן, אלא שנחלקו מה מבין פעולות אלו נחשבת כהסרת החמסים שיעשה כעיקר שליחותו הקשורה עם הגאולה:

לדעת תנא קמא ריחוק המקורבין בזרוע וקירוב המרוחקין בזרוע שניהם הם בכלל החמסים הנ"ל שיסלק אליהו בקשר לביאת המשיח, ואילו לדעת רבי יהודה סילוק החמס הקשור עם הגאולה הוא רק קירוב המרוחקין בזרוע, אבל גם לדעתו ירחק אליהו המקורבין בזרוע אלא שלא יהי' זה כחלק משליחותו להסיר החמסים, כ"א עניין בפני עצמו (ויש לומר בטעם הדבר שלרבי יהודה הא דקירוב משפחה (בזרוע) אינה בגדר חמס). ולדעת חכמים "אין עושק ביוחסין" (כנ"ל בלשון הרע"ב), ולכן אף שאליהו יקרב וירחק בענייני יחסין, אבל אין זה גדר סילוק החמסים שיעשה כחלק משליחותו, אלא עניין בפני עצמו, ומה שייסיר החמסין הוא רק הפעולה של – "לעשות שלום בעולם".

[והנה, בהנ"ל יש לבאר עוד דבר תימה, דהנה בפירוש הרע"ב על דברי רבי יהודה שאליהו יקרב את המרוחקין בזרוע, כתב: "אינו מרחק אותה שנתקרבה בזרוע", שמפשטות לשונו נראה שבפועל לא ירחק אליהו את המשפחה שנתקרבה בזרוע.

וצ"ע בדעה זו, דהרי דין הוא ש"משפחה שנטמעה נטמעה", וא"כ, ממה נפשך – אם אותה משפחה שנתקרבה בזרוע כבר נטמעה ורק אליהו יודע שהיא פסולה ונתקרבה בזרוע, מאי טעמי' של תנא קמא שירחקה, ואם עדיין ידוע לכל שמשפחה זו פסולה היא ונתקרבה בזרוע, מאי טעמי' דרבי יהודה שלא לרחקה?

אמנם, אם נבאר שבמציאות ירחקה לכו"ע, והמחלוקת היא רק אם זה ייעשה כחלק מתפקידו של אליהו בקשר עם ביאת המשיח, לא קשה, כי מדובר שהמשפחה הזו עודנו יודעים שהיא פסולה, ולכן אליהו ירחקנה גם לדעת רבי יהודה, אלא שלדעתו לא יהי' זה כחלק מעצם ביאתו של אליהו לקראת הגאולה].

• ג •

האם המחלוקת אודות זמן ביאת אליהו היא מחלוקת במציאות?

ומעתה יש לבוא לביאור דברי הרמב"ם בסוגיין, שיש לבאר על פי הנ"ל עוד מחלוקת נוספת שיש לכאורה בנדו"ד והובאה בדבריו, וכן יש ליישב כמה דיוקים בלשונו, כדלקמן (בפנים ובפנינים).

דהנה, ז"ל הרמב"ם (הלכות מלכים פרק יב ה"ב):

"יראה מפשוטם של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהי' מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכיין לבם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אלי' גו', ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא, ולא לפסול אנשים שהם בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהוחזקו פסולין, אלא לשום שלום בעולם, שנאמר והשיב לב אבות על בנים. ויש מן החכמים אומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו".

ונמצא, דבהלכה זו ישנם שני פרטים: א. פסק דין בפלוגתא הנ"ל במשנה בעדיות, שפסק הרמב"ם כחכמים, שמשיח יבוא לעשות שלום בעולם. ב. ב' שיטות בזמן ביאת אליהו, אם זה "קודם מלחמת גוג ומגוג" או "קודם ביאת המשיח", כלומר בסמיכות ממש לביאת המשיח.

והנה, גם על מחלוקת נוספת זו שמובאת בדברי הרמב"ם, בזמן ביאת אליהו, אפשר להקשות הקושיא הנ"ל – איך נחלקו החכמים בפלוגתא שבמציאות?

ויוכן זה בהקדם שאלה נוספת בסדר הדברים שבהלכה זו ברמב"ם, דבתחילת ההלכה כתב שקודם מלחמת גוג ומגוג יבוא אליהו הנביא, ואחר כך האריך אודות תוכן שליחותו של אליהו, שפסק בזה כחכמים שהוא לשום שלום בעולם, ורק לאחר מכן חזר לעניין הא' וכתב ש"יש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו".

ולכאורה מחלוקת זו אודות הזמן דביאת אליהו, אם יהי' זה קודם מלחמת גוג ומגוג או לאחרי' בסמיכות ממש לביאת המשיח, היא עניין בפני עצמו, שאינו שייך לתוכן שליחותו של אליהו הנביא, מה יעשה לכשיבוא, וגם לדעת הסובר שיבוא אליהו קודם ביאת המשיח, הנה תוכן שליחותו יהי' לשום שלום בעולם.

ועפ"ז צריך עיון מה טעם הדברים שהרמב"ם סידר את פסק

רמב"ם הלכות מלכים ומלחמות פרק יא

הלכה א

המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם מקריבין קרבנות ועושין שמטין ויובלות ככל מצותה האמורה בתורה וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו שהרי התורה העידה עליו שנאמר ושב ה' אלהיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו' אם יהיה נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'. ואלו הדברים המפורשים בתורה הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים. אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה] ושם הוא אומר אראנו ולא עתה זה דוד אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה

מלך המשיח ומחץ פאתי מואב זה דוד וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדם בחבל וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח שנאמר בו ומשלו מים עד ים והיה אדום ירשה זה דוד שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו' והיה ירשה וגו' זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו'.

•

הלכה ב

אף בערי מקלט הוא אומר אם ירחיב ה' אלהיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא היה דבר זה ולא צוה הקדוש ברוך הוא לתהו אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראייה שכל הספרים מלאים בדבר זה.

•

הלכה ג

ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה

מתים וכיוצא בדברים אלו אין הדבר כך שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה היה והוא היה נושא כליו של בן כוזיבא המלך והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח עד שנהרג בעונות כיון שנהרג נודע להם שאינו ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקיה ומשפטיה לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהן ולא גורעין מהן.

•

הלכה ד

ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדיקה וילחם מלחמות ה' הרי זה בחזקת שהוא משיח אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכס אחד.

משיח – "חכם ונביא גדול" או "מלך הוגה בתורה"?

מדוע לא הזכיר הרמב"ם בהל' מלכים שמשיח יהי' נביא? / מהותו וגדרו של מלך המשיח על פי הלכה – שלימות התורה כבתחילה / מדוע האומר שמשיח צריך לשנות דברים בעולם – מוסף או נרע בתורה ח"ו?

- ביאור מקף בדברי הרמב"ם בהלכות מלכים על מהותו וגדרו של מלך המשיח -

• א •

מהו הטעם שלא הזכיר הרמב"ם בהל' מלכים שמשיח יהי' נביא?

בסוף ספר משנה תורה להרמב"ם (הלכות מלכים ומלחמותיהם פרקים יא-יב) מבאר הרמב"ם את גדרה ומהותה של הגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו על ידי מלך המשיח. ובתוך דבריו

כותב: "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים, ומחדש דברים בעולם, או מחי' מתים, וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה הי', והוא הי' נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא הי' אומר עליו שהוא המלך המשיח כו' ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת" (שם פ"א ה"ג).

והנה בנוגע לנביא כתב הרמב"ם (הלכות יסודי התורה רפ"י): "כל נביא שיעמוד לנו ויאמר שה' שלחו אינו צריך לעשות אות כאחד מאותות משה רבינו או כאותות אליהו ואלישע שיש בהם שינוי מנהגו של עולם". אבל מיד אחר כך ממשיך "אלא האות שלו שיאמר דברים העתידיים להיות בעולם ויאמנו דבריו שנאמר כו".

כלומר, שנשתווה מלך המשיח לנביא בהא דשניהם אינם צריכים לעשות אותות ומופתים שיש בהם שינוי וחיידוש דבר בעולם, אך חילוק יש ביניהם, שלגבי הנביא הלכה היא שיש אות ומבחן להיותו נביא, על ידי שמתאמתים דבריו שהוא אומר מה שעתיד להיות, ואילו לגבי מלך המשיח לא הוזכר דבר זה, ומשמע שאין זקוק אפילו לזה, וטעמא בעי.

והנה, מצינו בנביאים ובדברי חז"ל מעלות וסגולות רבות שנאמרו במלך המשיח, ובהם גם שהוא יהי גדול מאוד במעלת הנבואה, וכמ"ש ברמב"ם בהלכות תשובה (פ"ט ה"ב) ש"בעל חכמה יהי יותר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו", וכ"ה באגרת תימן רפ"ד (ע"פ תרגום הרב קאפח) "שהמשיח נביא גדול מאוד, גדול מכל הנביאים, אחרי משה רבינו כו', מעלתו הרי היא הרמה בדרגות הנביאים והנכבדת אחרי משה רבינו".

אמנם, כאן בהלכות מלכים בהן מאריך הרמב"ם בנוגע לעניינו ופעולתו של מלך המשיח ומה שיהי בגאולה השלימה, כתב הרמב"ם בהלכה המתארת את מעלותיו של מלך המשיח (פ"א ה"ד): "ואם יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבעל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה כחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח ובנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי ויתקן את העולם וכו'". ובדבריו אלו לא הביא הרמב"ם את המעלות שמשיח יהי גדול בחכמה ובנבואה.

וצריך ביאור, מאי טעמא שלמרות שלדעת הרמב"ם ברור הדבר שלמשיח יהיו מעלות אלו, מ"מ בהלכות מלכים, כשמבאר גדרו, מהותו ומעלתו של משיח אינו מביאן.

• ב •

מהותו וגדרו של מלך המשיח על פי הלכה – שלימות התורה כבתחילה

כדי להבין הטעם שלא זכר הרמב"ם בהלי מלכים את היות המלך המשיח נביא גדול ועוד מעלות, וכן החילוק בין מלך המשיח לנביאים באופן התאמתות דבריהם, יש לבאר תחילה גדרו ועניינו של מלך המשיח כפי שקבעם הרמב"ם כאן:

בריש דבריו כאן על המשיח, כשמתאר הרמב"ם את **פעולותיו** של משיח שיעשה לעתיד לבוא (שם תחילת הלכה א') כותב וז"ל: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמיטין ויובלות ככל מצוותה האמורה בתורה".

והנה, זה ברור שהרמב"ם אינו בא בזה לתאר בתורת סיפור מה

אוצרות הגאולה

יעשה מלך המשיח לכשיבוא, כ"א שיש בדברים קביעה להלכה, דבהלכה זו בא הרמב"ם לפסוק מה מבין כל ייעודי הנביאים ומאמרי חז"ל אודות תקופת הגאולה הוא עצם גדרו של משיח, וכיון שכן, מה שיהיו דברים אלו הוא מצד שכן הוא גדרו של משיח ע"פ הלכה.

וכשנדקדק בלשון הרמב"ם נראה שבהלכה זו קובע שעיקר גדרו ומהותו של משיח, מה שהוא "עתיד לעמוד", הוא כדי "להחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה".

ביאור הדברים:

בזמן שיש מלך בישראל, הרי זה נותן לעם ישראל את האפשרות לקיים את כל מצוות התורה, שהרי המלך הוא זה שלוחם מלחמות ה', כלשון הרמב"ם על המלך ש"תהי מגמתו כו' לשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה', שאין ממליכין מלך תחלה אלא לעשות משפט ומלחמות" (שם ספ"ד), ומקיים מצוות הכרתת זרע עמלק, שבאה לאחרי מינוי המלך (ראה רמב"ם ריש הלי מלכים), וכן מצוות בניית בית הבחירה הרי זה רק ע"י המלך (רמב"ם שם), ונמצא שרק כאשר יש מלך בישראל שייך הדבר לקיים את כל הלכות ומצוות התורה.

ואכן מצינו שכן הי' הדבר בפועל בימי דוד המלך, שמלך על כל ישראל (ישראל ויהודה), והוא כבש את א"י, ובימיו הי' גמר ושלילות המלחמות ("והי הניח לו מסכיב מכל אויביו" (ש"ב ז, א)), ועל ידו הייתה ההתחלה, וההכנות עכ"פ, של בניין בית המקדש בירושלים (שעליו דייקא נאמר (שם כב, א) "ויאמר דוד זה הוא בית ה' וגו'"), וראה בסמ"ג (מ"ע קסג): "זמן מצוה זו של בנין בית הבחירה לא הגיעה עד ימי דוד". נמצא מובן שע"י מלכות דוד ניתנה האפשריות לראשונה לקיים את התורה ומצוותי בּוֹאֵן בשְׁלִימוֹת, מה שלא הי' אפשר קודם כיכוש הארץ ובניין המקדש.

אמנם, לאחרי ימי דוד וכו', הנה מצד זה שהוגלו ישראל מאדמתם, ונחרב בית המקדש, אין לנו אפשרות לקיים את כָּל מצוות התורה.

וזהו מה שקבע הרמב"ם להלכה מהותו וגדרו של מלך המשיח, שמבין כל הענינים שנאמרו על זה בנביאים ובדברי רז"ל הנה עיקר פעולתו יהי מה שיחזיר את האפשריות לקיים את התורה והמצוות בשְׁלִימוֹת, על ידי שיבנה את בית המקדש ויקבץ נדחי ישראל לאדמתם.

והדברים מדוייקים מאוד בלשון הרמב"ם בהלכה זו, שפירש להלכתא לשם מה יבוא מלך המשיח, דבר דבר על אופנו:

א. "המֹלֵךְ המְשיחַ עתיד לְעִמּוּד וּלְהַחזיר מַלְכוּת דוד לְיוֹשְׁנֵהּ לְמִשְׁפַּחַת הָרִאשׁוֹנָה", היינו שכשם שמלוכת דוד נתנה את האפשרות לקיום כל התורה והמצוות בשלמות, כן היא גם מטרת ביאתו של מלך המשיח שאינו בא לפעול דבר חדש בעולם, כי אם לְהַחזיר מלוכה זו של דוד –ליושנה לממשלה הראשונה", היינו להחזיר המצב שהי' בימי דוד – האפשרות לקיים התורה והמצוות בשלמות.

ב. "וּבִּוְנֵה הַמִּקְדָּשׁ, וּמִקְבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל", שזהו היוצא לְפִּנְעֵל

אוצרות הגאולה

מהי מטרת ביאת אליהו הנביא?

איך תתכן פּלוֹגְתָא במְצִיאוֹת אִם מְשִׁיחַ יֵרַחַק או יִקְרַב? / איזו פּעוּלָה מְיוֹחֶרֶת יַעֲשֶׂה אֵלֵיהֶו קוֹדֵם הַגְּאוּלָּה? / האם המחלוקת אודות זמן ביאת אליהו היא מחלוקת במציאות? / האם יסלק אליהו החמסים או שרק יבשר על הגאולה?

– ביאור נרחב בגדר ביאתו של אליהו לפני ביאת המשיח –

• א •

איך תתכן פּלוֹגְתָא במְצִיאוֹת אִם מְשִׁיחַ יֵרַחַק או יִקְרַב?

בסיום מסכת עדיות נחלקו תנאים בעניין ביאת אליהו הנביא לעתיד לבוא:

"אמר רבי יהושע, מקובל אני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו, ורבו מרבו, הלכה למשה מסיני, שאין אליהו בא לטמא ולטהר, לרחק ולקרב, אלא לרחק המקורבין בזרוע (פי' רע"ב: שהכל מחזיקים אותם בפסולים אלא שנתקרבו בזרוע), ולקרב המרוחקין בזרוע . . רבי יהודה אומר לקרב אבל לא לרחק (פי' רע"ב: המשפחה הכשרה שנתרחקה בזרוע הוא מקרב, אבל אינה מרחק אותה שנתקרבה בזרוע). רבי שמעון אומר להשוות המחלוקת. וחכמים אומרים, לא לרחק ולא לקרב, אלא לעשות שלום בעולם, שנאמר (מלאכי ג, כג) הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא וגו' והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם".

ולכאורה צריך ביאור, היאך תתכן פּלוּגְתָא בעניין זה שכדברי רבי יהושע בתחילת המשנה, הוא "הלכה למשה מסיני", והרי ב"הלכה למשה מסיני . . הפירושים המקובלים מפי משה . . אין מחלוקת בהם בשום פנים" (לשון הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות שלו)?

ומבאר הרמב"ם בפירוש המשניות (כאן), וזה לשונו: "לא נשמע ממשה רבינו ע"ה זה הלשון, אבל נשמע ממנו זה ה**ענין**, לפי שמשה סיפר בביאת המשיח ולשון התורה "אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו', ושב ה' אלקיך את שבותך וגו', ומל ה' אלקיך וגו'" (נצבים ל, ג-ו), וזולת זה הגיד להם גם כן מפי הגבורה בהקדמותיו וסיבותיו, ושיקדים אותו האיש לישר לו הארץ, והוא אליהו, והודיע להם שהאיש ההוא לא יוסיף ולא יגרע בתורה, אבל יִסְלַק ויִסִּיר הַחֲמִסִּים בְּלַבָּד, ואין בזה מחלוקת ולא הכחשה, אבל נפלה מחלוקת ברעות שיסיר מה הם כו'".

כלומר, שאין מחלוקת בין התנאים בעיקרה של ההלכה למשה מסיני, ולכו"ע אליהו הנביא יקדים לבוא ולסלק ולהסיר החמסים, אלא שכיון שלא נתפרש בהלמ"ס מה הם החמסים והרעות הללו שיסיר אליהו ויסלק, הנה בזה נפלה מחלוקת בין התנאים במשנה, אם החמסים הללו הם בדיני יוחסין לרחק ולקרב או רק לקרב

מאחר שפשטות דברי הגמ' מורים שיעוד זה יתקיים כפשוטו, מדוע הוכרח הרמב"ם להוציאו מפשוטו ולפרשו בדרך משל בלבד?

ויש לומר הביאור בזה:

הפסוק שממנו למד ר"ג שעתידה א"י להוציא גלוסקאות וכלי מילת הוא "יהי פסת בר בארץ", והרי פסוק זה בא בהמשך לנאמר קודם (תהלים שם, א) "לשלמה אלקים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך", דקאי על מלך המשיח עצמו, ולא על ימות המשיח באופן כללי. וא"כ שפיר מובן מה שהוכרח הרמב"ם לפרשו שלא כפשוטו, שהרי נתבאר לעיל (שם) שכל היעודים שנאמרו בקשר למשיח עצמו ופעולותיו, ועניינם הוא שינוי מנהגו של עולם - מפרשם הרמב"ם לא כפשוטם אלא שבאים לבאר שישרור אז בעולם מצב שיאפשר לקיים את התורה והמצוות. ולכן גם כאן, שהיעוד נאמר בקשר למלך המשיח עצמו, הוכרח הרמב"ם לפרשו שלא כפשוטו אלא ביחס לעיקר ענינו של משיח - שלא יוצרכו ישראל לעמול מאוד למצוא מחייתם אלא יגיע להם במעט עמל, כך שיהיו פנויים ללמוד תורה ולקיים המצוות.

[ויש להעיר שעד"ז הוא בשאר הדברים שאמר ר"ג בשבת (שם): "עתידה אשה שתלד בכל יום", ו"עתידים אילנות שמוציאין פירות בכל יום", שגם עליהם הראה ר"ג לתלמידו דוגמאות מעולם הזה, ומשמע שהם כפשוטם, די"ל שלדעת הרמב"ם כל אלו משל הם, כי בפסוקים שמביא ר"ג כראי' על קיום יעודים אלו ("הרה ויולדת יחדיו" (ירמי' לא, ז), "ונשא ענף ועשה פרי" (יחזקאל יז, כג)) - מדובר על ביאת המשיח והפעולות שיהיו על ידו, וק"ל].

בין "עושים פירות" ל"יטענו פירות"

איתא בגמ' (סוף כתובות): "עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל

שיטענו פירות, שנאמר (יואל ב, כב) כי עץ נשא פריו, תאנה וגפן נתנו חילם". ועד"ז איתא בתורת כהנים (בחקויתו כו, ד) "ומנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות, תלמוד לומר ועץ השדה יתן פריו".

אמנם, יש לדייק בלשונות חז"ל אלו, שכמה חילוקים יש ביניהם: א. בגמ' מדובר על "אילני סרק שבארץ ישראל" בלבד, ובתו"כ לא נתפרט שמדובר על א"י דוקא. ב. בגמ' הלשון היא "שיטענו פירות" ובתו"כ **"עושים פירות"**, דהלשון "יטענו" פירושה שלא יהי' זה טבע העץ עצמו אלא שהפירות יהיו על העץ כמו משא הטעון עליו, שאינו שייך לאילן עצמו, משא"כ הלשון "עושים פירות" משמע שכן יהי' טבעם של אילני סרק.

וי"ל שבגמ' ובתו"כ מדובר על שני ייעודים שונים, דבגמ' נאמר שעתיד לבוא זמן שבו אילני סרק יטענו פירות, ולא שכן יהי' טבע אילני הסרק שבזמן ההוא אלא זה יהי' נס מיוחד ש"יטענו" אילנות אלו פירות, וגם זה בארץ ישראל בלבד. משא"כ בתו"כ נאמר שעתיד להיות זמן שבו ישתנה הטבע של כל אילני סרק שבכל העולם ויתחילו לעשות פירות.

ויש לבאר ששני יעודים אלו הם בהתאם לשתי התקופות שנתבארו לעיל בארוכה:

בתקופה הראשונה לביאת המשיח, הנה כללות המצב בעולם כולו יהי' שלא "יבטל דבר ממנהגו של עולם", ולכן זה שאילני סרק יעשו פירות, יהי' זה - לדעת מ"ד זה בכתובות - בארץ ישראל בלבד, וגם זה באופן של "יטענו" - שלא ישתנה טבע האילני סרק לגמרי.

אך בתקופה השני', לאחרי שישלים מלך המשיח פעולותיו, שאזי כללות המצב בעולם יהי' באופן של חידוש במעשה בראשית, אזי ישתנה טבעם של כל אילני סרק שבכל העולם להיות עושים פירות.

מהחזרת המלוכה, דכשישנו למקדש וישראל שרויין על אדמתם חוזרת האפשריות לקיים המצוות כולן.

וע"י זה באים למילוי המטרה והמכוון של ביאת המשיח:

ג. **"חוזרין כף המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושים שמיטין ויובלות ככל מצוותה האמורה בתורה"**.

ונמצא, שאין בהלכה זו תיאור וסיפור של המאורעות שיהיו בעולם כשיבוא המשיח כ"א הגדרה למהות פעולת המשיח, שמצד גדר עניינו על פי הלכה אינו בא **לשנות** שום דבר בעולם, כי אם **להחזיר** הדברים כפי שהתחילו בימי דוד המלך, שיש מלוכה בישראל המאפשרת על ידי בניין המקדש וקיבוץ גלויות, להחזיר כל משפטי התורה בשלימות.

[ויש להבהיר, שלא בא הרמב"ם כאן לקבוע עניינו של משיח על פי הלכה בלבד, כ"א שיש בזה גם נפקותא להלכה **למעשה**, דהנה, בהמשך דבריו, כותב הרמב"ם שחובה על כל אדם מישראל להאמין ולחכות לביאת המשיח, ובאם "אינו מאמין או שאינו מחכה לביאתו" הרי הוא כופר בתורה.

וי"ל, שכיון שהרמב"ם פוסק להלכה מהו עניינו וגדרו של משיח - שיחזיר האפשרות להגיע לשלמות הקיום של התורה ומצוותי', הרי שהדין שיש להאמין בו ולחכות לביאתו, אינו רק על עצם ביאתו לגאול את ישראל מהגלות, כי אם שנכללת במצווה זו גם האמונה בתוכן ובעיקר עניינו של משיח, שיחדש המלוכה דדוד ויתן לישראל האפשרות לשוב לקיום המצוות בשלמותן].

• ג •

פעולותיו של משיח להחזיר את קיום הלכות כל התורה

כיון שנתבאר שעיקר מהותו של משיח ופעולותיו הוא להחזיר את האפשרות לקיום מצוות התורה בשלימות, הנה על פי יובן גם מה שלא הביא הרמב"ם בהלכות אלו שהמלך המשיח יהי' נביא, ועוד מעלות גדולות שיהיו בו:

בהלכות אלו לא בא הרמב"ם לתאר ולמנות את כף מעלותיו של משיח, אלא לקבוע את מהותו של משיח וגדרו על פי הלכה, שכנ"ל, הוא יחזיר את לימוד התורה, וקיום מצוות התורה והלכותי' לשלימות.

ולכן כל המעלות הנמנות כאן הם בעניין זה שהוא עיקר מהותו של משיח:

א. **"מלך מבית דוד"** - שיחזיר את המלוכה כפי שהייתה אצל דוד. ב. **"הוגה בתורה ועוסק במצוות וכו', כפי תורה שבכתב ושבע"פ"** - שלימות המעלה בלימוד התורה וקיום המצוות. ג. **"יכוף כף ישראל לילך בה ולחוק בדקה"** - שלא זו בלבד שאצל משיח בעצמו תהי' שלימות המעלה בלימוד התורה וקיומה, אלא שיפעל בזה בקרב ישראל, שיקיימו התורה והמצוות בשלמותן. ד. **"ילחום מלחמות ה'"** - שעניינן הסרת הנוגש והמבטל מהאומות המונעים את לימוד התורה וקיום המצוות על ידי ישראל.

אוצרות הנאולה

ז

וכל זה הוא כדי שיהי' **"בחזקת שהוא משיח"**, אמנם **"אם עשה והצליח ונצח כף האומות שפכיביו, וננה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל"** - אזי "הרי זה משיח בוודאי", כיון שבזה אכן ישלים מלך המשיח בפועל עיקר פעולתו ומהותו, כי אז **"חוזרין כל המשפטים כו' ככל ממצוותה האמורה בתורה"**, לא רק הכנה לזה, כ"א שלימות בהלכות וקיום המצוות **בפועל**.

ויבואר על פי זה גם טעם החילוק בין הנביא למלך המשיח, שהנביא יאמתו דבריו על ידי שיאמר דברים העתידים לבוא, ומלך המשיח אינו נזקק לזה:

כל דבר שצריכים לאמת, הנה אופן ההתאמתות הוא ע"י שרואים שהדבר אכן פועל כפי גדרו ומהותו, ואין צורך להביא עוד ראיות והוכחות שאינם שייכים למהותו וגדרו.

ועל כן, הנביא - שגדרו הוא אמירת העתיד להיות (ראה רמב"ם הל' יסודי התורה פ"י ה"ג, ושם ספ"ז, פ"ט ה"ב) יאמתו דבריו על ידי שרואים שהוא אכן "נביא", שאומר דברים העתידין להיות ויתממשו דבריו - "האות שלו, שיאמר דברים העתידים להיות בעולם ויאמנו דבריו" (הל' יסודי התורה רפ"י).

משא"כ מלך המשיח, למרות שאכן יהי' נביא גדול, מ"מ אין זה גדרו וענינו, ואדרבה, משיח **אינו** בא לחדש דבר בעולם ואף לא לומר העתידות, אלא גדרו הוא שהוא **מלך המשיח**, ובא **להחזיר** את העולם למצב שיוכלו לקיים בו את כל התורה ומצוותי', ובמילא הדרך לאמת ולקבוע את היותו "מלך המשיח" אינו ע"י שיהי' נביא ויאמר דברים העתידים להיות אלא ע"י שאכן יתאים לגדר זה, שיהי' בעצמו מלך שלם בתורה ומצוות "מלך מבית דוד הוגה בתורה כו'" וגם יפעל ויביא את האפשרות לקיים את כל התורה והמצוות בפועל, ע"י שינצח את כל האומות ויבנה בית המקדש ויקבץ נדחי ישראל.

• ד •

מדוע האומר שמשיח צריך לשנות דברים בעולם – מוסיף או גורע בתורה ח"ו?

גדר זה של משיח, שלא בא לחדש דבר בעולם כי אם רק להחזיר את האפשרות לקיים התורה והמצוות בשלמות, מבואר גם בהמשך דברי הרמב"ם כאן:

בה"ג (היבאה בתחילת הדברים לעיל) כותב הרמב"ם "ואל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים, ומחדש דברים בעולם, או מחי' מתים, וכיוצא בדברים אלו, אין הדבר כך, שהרי רבי עקיבא חכם גדול מחכמי משנה הי', והוא הי' נושא כליו של בן כוזיבא המלך, והוא הי' אומר עליו שהוא המלך המשיח כו' ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת".

ולאחרי זה ממשיך הרמב"ם וזה לשונו:

"ועיקר הדברים ככה הן שהתורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים ואין מוסיפין עליהם ולא גורעין מהן (ובחלק מהרפוסים וכת"י נוסף:) וכל המוסיף או גורע או שגילה פנים בתורה והוציא הדברים של מצוות מפשוטן הרי זה וודאי בדאי רשע

ואפיקורוס".

ולכאורה מהא דכתב הרמב"ם דין זה שאין לשנות בתורה להוסיף או לגרוע בה כאן בהמשך לזה שאין משיח צריך לעשות אותות ומופתים, מוכרחים לומר שיש שייכות בין ב' חלקים אלו, והיינו שהרמב"ם מלמדנו שאם מישهو עובר על זה, ואומר שעל מלך המשיח לעשות אותות ולשנות דבר בעולם נחשב הדבר כהוספה או גרעון בתורה ח"ו, והדברים צריכים ביאור, דמדוע נאמר כן שמי שאינו מכיר בעניין זה וטועה לחשוב שהמלך המשיח צריך לעשות אות או מופת, יש בזה פגיעה בנצחיות התורה?

ועל פי הנ"ל יובן הדבר היטב. דכיון שעניינו של משיח על פי הלכה הוא מה שיחזיר את האפשרות לקיים התורה והמצוות בעולם בשלימות, הרי אם יעלה על הדעת ש"המלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים" או לחדש דברים בעולם, והיינו שעל המשיח לשנות את העולם ולפעול דבר חדש - הרי זה בסתירה

משה הטעם שהלכות מלכים באות בסיום כל ספר משנה תורה?

בספר משנה תורה להרמב"ם באו הלכות המלכים בסוף הספר האחרון מי"ד ספרי הי"ד החזרה - ספר שופטים.

וצריך ביאור, שהרי כתב הרמב"ם "שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ למנות להם מלך כו' ולהכרית זרעו של עמלק כו' ולבנות להם בית הבחירה" (ריש הל' מלכים), ולפי זה הוה לי' לסדר הלכות מלכים בספרו קודם להלכות בית הבחירה שזמנן לאחר מינוי מלכים?

וברדב"ז בהקדמתו לס' שופטים כתב "לפי שדיניו הלכתא למשיחא". אבל דבריו צ"ע, ומשני טעמים: א. בהלכות מלכים ישנן כו"כ הלכות שאינן שייכות לימנות המשיח (ראה לדוגמא פ"א הי"ח ואילך, שאינם שייכים לאחרי ביאת המשיח, ועוד). ב. אם הרמב"ם שם בסיום ספרו כל ההלכות הנוגעות רק לימות המשיח, הו"ל לאחר ג"כ ספר העבודה והקרבנות קרוב לסיום ספרו.

ויש לבאר בזה:

במה שסידר הרמב"ם ספרו באופן שהלכות התורה מסתיימות ו**נשלמות** בהלכות מלכים - הנה בזה מדיגיש שקיום התורה וההלכה בא **שלימותו** ע"י ענין המלכות.

והרי יסוד מצות מינוי מלך הוא "שציונו להעמיד עלינו מלך מישראל שיעמיד אמונתנו" (לשון הרמב"ם בספר המצוות מ"ע קע"ג (כתרגום ר' שלמה אבן איוב (הובא ברמב"ם הוצאת הרי"ח העליון))) וצריך המלך ש"תהי' מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת כו'" (הל' מלכים סוף פ"ד). וכן גם מובן בפשטות שרק לאחר שנלחמים המלכים במלחמות ה' ומסלקים את האויבים המצירים לישראל (ומכריתים זרע עמלק) ובונים המקדש - רק אז אפשר לקיים בפועל את כל התורה והמצוות.

וזהו הטעם שהלכות מלכים באו בסיום ספר הלכות הי"ד החזקה המקיף את הלכות התורה כולה, כיון שהשלימות של קיום כל התורה והלכותי' הוא ע"י המלכים.

אוצרות הגאולה

לעיקר זה ש"התורה הזאת חוקי' ומשפטי' **צְוֵאִם**", והיינו שהתורה כפי שהיא קיימת **צְוֵאִם**, ובמילא נצחיותה של התורה מכרחת שענינו של משיח הוא להביא את האפשרות לשלימות ב"חוקי' ומשפטי'" של התורה, ולא לפעול שינויים בעולם ודברים **חדשים** שאינם נוגעים לקיום התורה והמצוות בשלימות.

וזהו יסוד הדברים שמלמדנו הרמב"ם בהלכות אלו, שגדרו ומהותו של משיח הוא מה שיחזיר את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלימות, ולכן אינו צריך לשנות דבר בעולם ולאמת דבריו על ידי אמירת עתידות, כי לא לזה בא, ואדרבה, עיקר הוא בתורתנו שהיא נצחית ואין לה שינוי, ובמילא אין המשיח בא לשנות ולחדש דבר בעולם, אלא להחזיר את האפשרות לקיום התורה והמצוות בפועל ובשלימות.

משה הטעם ששלימות התורה היא משיח הוא מעיקרי האמונה?

ידוע שהרמב"ם מנה את האמונה בביאת המשיח כאחד מעיקרי האמונה, וכבר הקשה בזה החתם סופר "א"א לי בשום אופן להאמין שתהי' גאולתינו א' מעיקרי הדת ושאם יפול היסוד תפול החומה חלילה" (שו"ת חת"ס חיו"ד בסופו סי' שנו), וממשיך שם שאלו לא ניגאל בחטאינו האם ח"ו נפטיק לקיים המצוות וכו' ומדוע נחשבת הגאולה לא' מהעיקרים.

מה הטעם שמשיח הוא מעיקרי האמונה?

ידוע שהרמב"ם מנה את האמונה בביאת המשיח כאחד מעיקרי האמונה, וכבר הקשה בזה החתם סופר "א"א לי בשום אופן להאמין שתהי' גאולתינו א' מעיקרי הדת ושאם יפול היסוד תפול החומה חלילה" (שו"ת חת"ס חיו"ד בסופו סי' שנו), וממשיך שם שאלו לא ניגאל בחטאינו האם ח"ו נפטיק לקיים המצוות וכו' ומדוע נחשבת הגאולה לא' מהעיקרים.

והנה בראש אמנה (פי"ד) מבאר שהוא "לפי שביאת המשיח באה מפורשת בתורה ובנביאים ובכתובים כו' לכן הכופר בביאתו הרי הוא כאלו כופר בתורה ובנביאים ובכתובים" (וראה שו"ת חת"ס שם).

אמנם, יש לבאר בעומק יותר:

עיקר גדרו ועניינו של משיח אינו רק מה שיגאל את ישראל מצרותיהם ומגלותם, כ"א להחזיר את האפשרות לקיום התורה ומצוותי' בשלימות (כמו שנתבאר כאן באריכות). ועפ"ז נמצא שביאת המשיח נוגעת לשלימות גדר התורה עצמה, שרק בזמן שהתורה וקיומה יהיו בשלימות - אז גדר התורה בא לשלימותו.

כלומר, זה ש"התורה הזאת חוקי' ומשפטי' לעולם ולעולמי עולמים" (לשון הרמב"ם כאן ה"ג) אינו רק בענין ציווי הקב"ה, שכל ציוויי נצחיים המה ואין בהם שינוי, הוספה או גרעון אלא נצחיים הם לעד, אלא נצחיות ושלימות זו הוא גם בלימודה וקיומה **בפועל**, שגם הם צריכים להתקיים **כולם** בשלימותם בלי הוספה וגרעון. וענין זה יהי' בביאת מלך המשיח.

ובזה מיושב היטב הטעם שביאת המשיח נחשבת לעיקר מעיקרי הדת, שאף שברור שגם בזמן שלפני ביאת המשיח - לא יבטל ח"ו קיום התורה והמצוות, אבל מאידך - גדר התורה עצמה מחייב שיהי' זמן שבו התורה והמצוות יבואו לידי שלימות. ולפיכך מעיקרי הדת הוא להאמין שיבוא זמן בו התורה והמצוות יתקיימו בשלימותן, והוא בזמן ביאת המשיח.

וזהו שממשיך הרמב"ם ומפרט בדבריו שהיעוד ד"וגר זאב עם כבש" (ישעי' יא. ו) מתפרש בדרך משל, כיון שיעוד זה נאמר בהמשך ל"ויצא חוטר מגזע ישי גו'" (שם יא. א ואילך), המדבר על מלך המשיח עצמו. ולכן הוכרח הרמב"ם לפרשו בדרך "משל וחידה" - "שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם" ו"יחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו", והיינו דכיון ש"וגר זאב עם כבש" הוא המשך הנבואה העוסקת בעיקר תפקיד מלך המשיח ומטרת ביאתו, לכן מוכרח הרמב"ם לפרש שנבואה זו היא בדרך משל וחידה ללמדנו שלא יהיו להם לישראל טרדות ובלבולים מאומות העולם, ויוכלו לקיים המצוות בשלמות ובמנוחה.

• ה •

תקופת "עולם כמנהגו נוהג" ותקופת "שינוי מנהגו של עולם"

ולאחר שלמדנו יסוד זה בשיטת הרמב"ם ויחסו לנבואות וייעודי חז"ל אודות הגאולה העתידה, שמה שכתב כאן שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם קאי רק על היעודים שנאמרו על מלך המשיח עצמו ועיקר תפקידו, ורק עליהם כתב שיתפרשו בדרך משל וחידה, אבל בנוגע לשאר העניינים שיהיו בימות המשיח שאינם שייכים לעיקר תפקידו של מלך המשיח עצמם, הנה גם להרמב"ם יכולים הם להתפרש כפשוטם, הנה על פי זה כל הקושיות שהקשינו לעיל על דברי הרמב"ם סרות מאליהן:

א. הכתוב "והשבתי חי' רעה מן הארץ" (שממנו הקשה הראב"ד) לא נאמר ביחס לביאת המשיח ופעולותיו, ולכן גם להרמב"ם שפיר יש לפרשו כפשוטו, שדבר זה יתקיים בתקופה השני' בימות המשיח, ולא בתחילת ביאת המשיח.

ב. נבואת "וכתתו חרבותם לאתים" גם לא נאמרה ביחס לתקופת ביאת המשיח דווקא, ולכן הא דפוסק הרמב"ם כחכמים ומשמע שס"ל שיתקיים הדבר כפשוטו בימות המשיח, אינו סותר

אוצרות הגאולה

למה שכתב כאן ש"לא יבטל דבר ממנהגו של עולם", כי בשתי תקופות שונות מדובר. דמה שלא "יבטל דבר ממנהגו של עולם" הוא בתקופה הראשונה דביאת המשיח, ואילו נבואת "וכתתו חרבותם לאתים" תתקיים בתקופה השני', אחרי שישלים מלך המשיח פעולתו ויהיו ישראל עוסקים בתורה ומצוות בשלימות.

ג. מה שכתב הרמב"ם "כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח" אינו בסתירה לדבריו "אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד" כי בשתי תקופות מדובר. בתקופה הראשונה, בתחילת ביאת המשיח "אין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד", ובתקופה השני' יתקיימו כל הדברים שנתנבאו הנביאים על ימות המשיח כפשוטם.

ד. היעוד שלימות המשיח אילני סרק יעשו פירות - שעל כרחך חייבים לפרשו כפשוטו - אינו סותר למ"ש כאן הרמב"ם שלא "יבטל דבר ממנהגו של עולם" כי לדעת הרמב"ם יתקיים בתקופה שני' דימות המשיח, לאחרי השלמת הפעולות בקשר לשלימות קיום התורה והמצוות.

ועיקר הדברים הם שלדעת הרמב"ם מטרת ביאת המשיח היא להביא את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלימות, ולזה אינו נצרך לעשות אותות ומופתים, וכל היעודים שנאמרו בקשר לזה, על כרחנו יתפרשו באופן שגם הם על ענין זה ידברו, ומשל הם לזה שישרור בעולם מצב המאפשר שלימות התורה והמצוות.

אמנם, ברור שגם לדעת הרמב"ם, לאחרי שיהיו ישראל שלמים בתורה ומצוות, יזכו לראות נסים ונפלאות, שיראה להם הקב"ה להראות חביבותם לפניו, ו"כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו).

אמנם, בפירוש המשניות להרמב"ם (סנהדרין בהקדמה לפ' חלק) פירש

מאמר זה על מה ש"יהי' נקל מאוד על בני האדם למצוא מחייתם, עד שבעמל מעט שיעמול אדם יגיע לתועלת גדול. וזהו שאמרו עתידה א"י להוציא גלוסקאות וכלי מילת, לפי שבני אדם אומרים כשימצא דבר מוכן ומזומן, פלוני מצא פת אפוי ותבשיל מבושל", והיינו שמפרשו שלא כפשוטו, וממשיך ש"קצף החכם הזה שאמר המאמר הזה על תלמידו כשלא הבין דברו וחשב שהוא על פשוטו, והשיבו כפי השגתו, ולא היתה אותה התשובה תשובה האמיתית, והראי' על שלא השיב לו על אמתתו - מה שהביא ראי' אל תען כסיל כאולתו".

ולכאורה, הרי נתבאר לעיל (סעיף ד) שעל כרחך גם לדעת הרמב"ם יתקיימו נסים לעתיד לבוא בתקופה מאוחרת בימות המשיח, וא"כ,

מנהגו של עולם?

• ד •

בין נבואות ויעודים על משיח עצמו ליעודים על ימות המשיח בכלל

יש לומר הביאור בכל זה:

אחד מי"ג עיקרי האמונה שקבע הרמב"ם עצמו הוא שתהי' תחיית המתים (פירוש המשניות סנהדרין בסוף הקדמתו), והכוּפּר בתחיית המתים אין לו חלק לעולם הבא (משנה סוף סנהדרין, רמב"ם ה' תשובה פ"ג ה"ו. וראה גם בפירוש המשניות (שם, ד"ה ועתה אחל) דברים חריפים: ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין בזה). והלא אין לך ביטול מנהגו של עולם וחיידוש במעשה בראשית גדול מתחיית המתים.

וכיון שכן, מוכרחים אנו לומר שמה שכתב כאן הרמב"ם שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם לא בא בזה לקבוע שלא יהיו כלל שינויים במנהגו של עולם בימות המשיח, שהרי הדבר ברור שתהי' תחיית המתים, אלא צריך לומר שסבירא לי' להרמב"ם שיהיו שני שלבים בימות המשיח. דבשלב הראשון אכן לא יבטל דבר ממנהגו של עולם, ומה שיחיו המתים ויהיו אותות ומופתים ושינויים במנהגו של עולם – זה יהי' בשלב מאוחר יותר בימות המשיח.

ביאור הדברים:

נתבאר לעיל (סימנים א, ב, ד) בארוכה דלדעת הרמב"ם עיקר תכלית ומטרת ביאתו של מלך המשיח אינה כדי לעשות אותות ומופתים ולחדש דברים בעולם, כי אם להחזיר לבני ישראל את האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלימות, כמו שהי' בימי דוד המלך.

וזהו עיקר דברי הרמב"ם בשני פרקים האחרונים דהלכות מלכים, דרוב דבריו סובבים סביב נקודה זו, שגדר ימות המשיח ע"פ הלכה הוא מה שיחזרו כל המצוות להתקיים בשלימות, וענין זה יבוא לפועל על ידי שיעמוד להם לישראל מלך מבית דוד, ויבנה בית המקדש, ויתקבצו כל ישראל לארץ ישראל, וכן מאריך בפרק דילן (פ"ב) שהמצב שישרור אז בעולם יהי' מצב נוח שיתן לישראל את האפשרות ללמוד תורה ולקיים מצוות במנוחה גמורה.

ועל פי זה יש לומר שלדעת הרמב"ם יש לחלק בין היעודים שנאמרו על מלך המשיח עצמו או על המצב שישרור בעולם כתוצאה ישירה מביאת המשיח, לבין היעודים שנאמרו על ימות המשיח באופן כללי.

דהיעודים שנאמרו על מלך המשיח עצמו הנה מכיון שלדעת הרמב"ם עיקר מטרת ביאת המשיח הוא להביא את האפשרות לשלימות התורה והמצוות ולענין זה אין משיח צריך לעשות אותות ומופתים, לכן כל היעודים הנסיים שנאמרו על מלך המשיח והפעולות שנאמרו שיעשה בהמשך ישיר לביאתו, מפרשם הרמב"ם בדרך משל, באופן שמתפרשים שגם הם נאמרו על דבר זה, מה שלעתיד ישרור מצב שבו יוכלו ישראל ללמוד

תורה ולקיים המצוות במנוחה. ועל יעודים אלה בלבד כתב "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם וכו'".

אמנם רק יעודים אלו מוכרח הרמב"ם לפרש שלא כפשוטם, משא"כ היעודים שלא נאמרו ביחס לביאת המשיח עצמו, אלא כענין כללי שיתרחש לעתיד לבוא, גם הרמב"ם יפרשם כפשוטו.

ודבר זה אינו בסתירה למה שכתב הרמב"ם שלעתיד לבוא לא ישתנה דבר ממנהגו של עולם, שהרי לא בא הרמב"ם לתאר כאן כַּף מה שיקרה לעתיד לבוא ובימות המשיח, כי אם להגדיר עיקר מטרת ביאת המשיח לשם מה היא. ובזה קבע הרמב"ם ופסק שלא בא משיח לעשות אותות ומופתים, וכל היעודים שנאמרו בקשר לַזֶּה, אינם מתפרשים כפשוטו.

ומה שמצינו שבימות המשיח יעשה הקב"ה נסים גדולים ויהיו שינויים במעשה בראשית, הנה לדעת הרמב"ם אין כל אלו עיקר גדר ביאת המשיח אלא דברים נוספים שיעשה הקב"ה להראות חביבותם של ישראל, ואינם מגדרי ביאת המשיח גופא. וזהו הטעם שלא הביאם הרמב"ם בפירוש בדבריו כאן בהלכות מלכים, שכן לא קאי כלל בדברים נוספים אלו, אלא רק בעיקר תפקידו של מלך המשיח והמצב שישרור בעולם הנובע מצד עיקר זה.

ועפ"ז יש לומר שלדעת הרמב"ם יהיו ב' תקופות ושלבים:

א. הזמן דתחילת ביאת המשיח, בו יביא המשיח את העולם למצב שבו יוכלו לקיים את התורה והמצוות בשלימות. וכל היעודים שנאמרו בקשר לתקופה זו שיש בהם שינוי מנהגו של עולם, מתפרשים בדרך משל, כיון שכל עיקר מטרת ביאת המשיח אינה לעשות אותות ומופתים כי אם לתת האפשרות לקיים התורה והמצוות בשלימות.

ב. לאחרי שישלים משיח את עיקר עניינו ויביא את האפשרות לקיים תורה ומצוות בשלימות, אזי יזכו ישראל שיראה להם הקב"ה את גודל חביבותם לפניו ע"י שיראה להם נסים גלויים, תחיית המתים וכיו"ב. וכל היעודים שנאמרו בקשר לימות המשיח שאינם קשורים ישירות לביאת המשיח – אפשר לפרשם כפשוטו, כי יתקיימו בתקופה זו המאוחרת יותר.

ומדוייק הדבר בלשון הרמב"ם כאן שכתב "וזה שנאמר בישע"י וגר זאב כו' משל וחידה כו' שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב וכנמר, שנאמר זאב כו', ויחזרו כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר כו', שנאמר וארי' כו', וכן כל כיוצא באלו הדברים **בענין המשיח** הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל ומה ענין רמוזו בהן":

דמזה שדייק בלשונו וכתב כאן "וכן כל כיוצא באלו הדברים **בענין המשיח**" ולא כתב "**בענין ימות המשיח**" משמע שלא קאי בכל היעודים שנאמרו בקשר לימות המשיח כי אם רק במה שנאמר "בענין המשיח" עצמו, שעליהם מכוונים דבריו ש"הם משלים". משא"כ שאר היעודים בקשר "לימות המשיח" אפשר לפרשם כפשוטו.

אוצרות הגאולה

"ושם נבא בשני המשיחים" – מלכותם של דוד ומשיח

מדוע נצרך הרמב"ם לשתי הוכחות על ביאת המשיח? / מדוע מאריך הרמב"ם בהל' משיח על היות דוד המלך "משיח הראשון"? / גדרו ומהותו של משיח – החזרת מלכות דוד ליושנה

– ביאור מקיף בהוכחה שמביא הרמב"ם על ביאת המשיח מ"פרשת בלעם" –

• א •

מדוע מביא הרמב"ם שתי הוכחות לביאת המשיח?

בסוף הלכות מלכים (פרקים יא, יב), כשמתחיל הרמב"ם את ההלכות הנוגעות לגאולה העתידה לבוא ולמלך המשיח, הנה לאחר שמגדיר את פעולותיו של מלך המשיח כותב וזה לשונו: "וכל מי שאינו מאמין בו או שאינו מחכה לביאתו לא בשאר הנביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו, שנאמר (נצבים ל, ג) "ושב ה' אלוקיך את שבותך" (פי"א ה"א).

וממשיך הרמב"ם (באותה הלכה) ומביא עוד מקום בתורה שנתבארה בו ביאת המשיח: "אף בפרשת בלעם נאמר. ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד, שהושיע את ישראל מיד צריהם. ובמשיח אחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל [באחרונה]" [ולאחר מכן, בהמשך ההלכה, מונה הרמב"ם את פרטי נבואת בלעם, ומפרש אלו דברים בה עוסקים בדוד המלך ואלו במלך המשיח, וראה בזה לקמן ס"ד].

והיינו שבהלכה זו הביא הרמב"ם ב' ראיות מהתורה שבכתב אודות ביאת משיח צדקנו, הא' מפרשת נצבים בה נאמר הייעוד שהקב"ה ישיבנו לארץ ישראל, והב' מ"פרשת בלעם", שנבא בלעם על שני המשיחים – דוד המלך ומשיח צדקנו.

וצריך ביאור, מה טעם נזקק הרמב"ם לב' ראיות שונות

שהגאולה העתידה מפורשת בתורה, והרי לכאורה די בראי' הראשונה בלבד, ומה מוסיפה הראי' מנבואת בלעם על "ושב ה' אלקיך את שבותך"?

• ב •

"מדוע מאריך כאן הרמב"ם על "משיח הראשון שהוא דוד"?

והנה, הוספת הראי' השני' מפרשת בלעם על הראי' הראשונה מובנת בפשטות, שכן בראי' הראשונה מפרשת נצבים – "ושב ה' אלקיך את שבותך" – לא מפורש שהגאולה תהי' על ידי משיח צדקנו, ולכן מוסיף הראי' מנבואת בלעם, שמפורש בה שהגאולה תהי' על ידי משיח, שהרי הנבואה היא על שני המשיחים.

אמנם עדיין צריך ביאור, שכן אם רק זו בלבד הייתה כוונת הרמב"ם, להוכיח שתבוא הגאולה על ידי משיח צדקנו, מה טעם הדגיש בדבריו שנבא בלעם **בשני המשיחים**, בדוד ובמלך המשיח, והרי בכדי לבאר שתבוא הגאולה ע"י מלך המשיח, די בזה שיבאר הא דנבא בלעם אודות מלך המשיח, ומאי קמ"ל הכא שבנבואת בלעם יש גם נבואה אודות "משיח הראשון שהוא דוד"?

והי' אפשר לומר, שהטעם שמביא הרמב"ם גם הנבואה אודות דוד, ויתירה מזו, שמדגיש את היותו נקרא "משיח" כמו מלך המשיח, הוא כדי לחזק את תוקף אמונתנו בביאת המשיח:

אוצרות הגאולה

קובץ

שתי תקופות בימות המשיח

שינוי מנהגו של עולם בארץ ישראל בלבד? / וכתרתו חרבותם לאתים" – יתקיים כפשטו? / אילני סרק יעשו פירות – משל הוא? / בין נבואות ויעודים על משיח עצמו ליעודים על ימות המשיח בכלל / תקופת "עולם כמנהגו נוהג" ותקופת "שינוי מנהגו של עולם"

– ביאור מקיף בשיטת הרמב"ם בפירוש היעודים שנאמרו על הגאולה אם הם בדרך משל או כפשטו –

א א

שינוי מנהגו של עולם – בארץ ישראל בלבד?

בפי"ב מהלכות מלכים (ה"א) כתב הרמב"ם: "אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג, וזה שנאמר בישעי' (יא, ו) "וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ" משל וחידה. ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב וכנמר, שנאמר "זאב ערבות ישדדם ונמר שוקד על עריהם" (ירמ' ה, ו), ויחזור כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל, שנאמר "וארי' כבקר יאכל תבן" (ישעי' שם, ז), וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל ומה ענין רמזו בהן". וממשיך בה"ב: "אמרו חכמים (ברכות לד, ב), אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד".

ובראב"ד על אתר השיג עליו וז"ל: "והלא בתורה (בחוקתי כו, ו) והשבתי חי' רעה מן הארץ" (וראה גם ראב"ד בהל' תשובה פ"ח ה"ב). היינו, שכיון שמקרא מלא דיבר הכתוב שיושבתו החיות הרעות מן הארץ, היאך כתב הרמב"ם שלא "יהי' שם חידוש במעשה בראשית" ו"עולם כמנהגו נוהג"?

וברדב"ז (על אתר) כתב ליישב שיטת הרמב"ם: ש"מה שראוי להאמין בזה שהדברים הם גם כפשטם בארץ ישראל, כדכתיב (ישעי' יא, ט) "לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ" – הארץ הידועה. וכן "והשבתי חי' רעה מן הארץ", אבל בשאר ארצות, עולם כמנהגו נוהג, והכתובים הם משל, שכן כתוב "לא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה" (ישעי' ב, ד), ובארץ ישראל יתקיים הפשט והמשל". והיינו, שהרדב"ז מבאר שיטת הרמב"ם, דבארץ ישראל יקויים היעוד "והשבתי חי' רעה" כפשטו, משא"כ בשאר הארצות – יעוד זה הוא משל בלבד.

הביא הרמב"ם עוד הוכחה לביאת המשיח מערי מקלט, ע"ש].

ד ד

ד' פרטים ברוד כנגד ד' פעולותיו של משיח

ובזה יש לבאר דבר פלא בהלכה א' כאן, שהרמב"ם לא הסתפק בעצם הבאת הראי' מנבואת בלעם, אלא טרח לפרט הדברים שנאמרו בה, ולבאר מה מהם קאי על דוד המלך ומה קאי על משיח. דזה לשונו שם: "ו**שם הוא אומר: אראנו ולָא עתה** – זה דוד. **אשורנו ולָא קרוב** – זה מלֹךְ המשיח. **דרך כוכב מיעקב** – זה דוד, ו**קם שבט מישראלֹ** – זה המלֹךְ המשיח. **ומחץ פאתי מואב** – זה דוד, ו**כן הוא אומר ויך את מואב וימדדם כהכלֹ**. ו**קרקר כל בני שת** זה המלֹךְ המשיח, **שנאמר בו ומשַׁלֹּו מים עד ים**. והי' **אדום ירשה זה דוד, שנאמר ותהי אדום לְדוד לְעבדים וגו'**. והי' **ירשה שניר אויביו זה המלֹךְ המשיח שנאמר ונַסֹו מושיעים בהר ציון וגו'**".

והדבר פלאי, שהרי ספר הי"ד החזקה הוא ספר של הלכות (כמוזכר בסיום הקדמת הרמב"ם לספר זה), ואין בו מקום לדרוש פסוקי התורה וכיו"ב. ואין לומר שכוונתו לציין עד היכן הם הפסוקים העוסקים בדוד ובמשיח, שהרי לזה הי' מספיק להביא ההתחלה והסיום ("אראנו ולא עתה וגו' והי' ירשה שעיר אויביו").

אלא שלפי מה שנתבאר לעיל, שהרמב"ם כאן בא להגדיר ולהוכיח את עיקר גדרו של משיח ופעולותיו, שאינם לעשות דבר חדש בעולם, כ"א להחזיר את מלכות דוד, הנה לזה שפיר מובן מה טעם הביא הרמב"ם דרשות אלו על פסוקי הנבואה, כיון שבכל דרשות אלו מלמדנו הרמב"ם שהדמיון של מלכות משיח ומלכות דוד אינו רק בעיקר עניינם, אלא בכל פרטיהם. דכשם שאצל דוד הייתה המלכות בשלימות מתחילת התגלותו וממשלתו, ועד לשלמות שב"ומחץ פאתי מואב", כן יהי' אצל משיח עד "וקרקר כל בני שת", ובמיוחד בנוגע לאדום שתחילתו אצל דוד "והי' אדום ירשה" ושלמותו אצל משיח "והי' ירשה שעיר אויביו".

והנה, לקמן בה"ד, מתאר הרמב"ם פעולותיו של משיח והאופן שבו יחזיר מלכות דוד והאפשרות לקיים את התורה והמצוות, וכותב ד' פרטים: א. "יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו כפי תורה שבכתב ושבעל פה". ב. "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה". ג. "וילחם מלחמת ה' כו' אם עשה והצליח ונצח האומות שסביביו". ד. "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד".

ועד"ז בהוכחת הרמב"ם מ"פרשת בלעם" מביא ד' פרטים שבהם נשתוו דוד ומשיח: א. "אראנו" ו"אשורנו". ב. "דרך כוכב" ו"קם שבט". ג. "ומחץ פאתי מואב" ו"וקרקר כל בני שת". ד. "והי' אדום ירשה" ו"והי' ירשה שעיר אויביו".

ויש לבאר שכל מה שהביא כאן הרמב"ם מ"פרשת בלעם" על דוד המלך ועל משיח, הן ראיות על הפרטים שכתב בה"ד, שכל פעולות אלו הן המשך וחזרת ושלימות פעולותיו של דוד, וגדר

אוצרות הגאולה

יא

שניהם הוא – מתן האפשרות לקיים התורה והמצוות בשלימות.

דהנה, ארבעת הפרטים בפעולות דוד ומשיח, יש לחלקם לג' חלוקות (ובחלוקה האחרונה ב' זמנים), הא', אודות דוד ומשיח עצמם, הב', אודות פעולתם עם ישראל, והג', אודות פעולתם בנוגע לאומות העולם. וי"ל שהפרטים שמביא מנבואת בלעם הם כנגד עניינים אלו:

א. **עניינם בעצמם** – "יעמוד מלך מבית דוד, הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו וכו"; וזה מפורש בתורה בנבואת בלעם, שיעמדו שני משיחים – דוד ומלך המשיח. וכלשון הרמב"ם: "**אראנו (אותו) ולא עתה** – זה דוד, **אשורנו (אותו) ולא קרוב** – זה מלך המשיח". והיינו שהיא הנבואה אודות דוד ומלך המשיח עצמם.

ב. **פעולתם ומלכותם עלֹ ישראל** – "ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה"; וזה מפורש בתורה בנבואת בלעם "דרך כוכב **מיעקב** זה דוד וקם שבט **מישראלֹ** זה המלך המשיח", היינו מעלתם של דוד ומשיח ביחס לבני ישראל.

ג. **פעולתם עלֹ האומות** – "וילחם מלחמות ה' כו' ואם עשה והצליח ונצח כל האומות שסביביו"; וזה מפורש בתורה בנבואת בלעם "ומחץ פאתי מואב זה דוד וכו' וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח וכו'", היינו פעולתם לנצח אויבי ישראל על מנת להסיר מהם כל הפרעה בקיום התורה והמצוות בשלימות.

והנה, מהלשונות כאן "ילחום מלחמות ה', וינצח", "ומחץ", "וקרקר", "ומשלו", מובן שפעולות דוד ומשיח שנתבארו בהם הן אותן הפעולות שהן באופן שהפעולה היא נגד רצונם, שהרי כל לשונות אלו עניינם הוא מלחמה ונצחון ושליטה וממשלה – היפך רצונו של הנכבש והנשלט והמנוצח.

וזהו מה שמוסיף הרמב"ם עוד שלב בפעולות דוד ומשיח על האומות:

ד. **שלימות פעולתם עלֹ האומות** – "ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד שנאמר אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד"; וזה מפורש בתורה בנבואת בלעם "והי' אדום ירשה זה דוד שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו', והי' ירשה שעיר אויביו זה המלך המשיח שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון".

ובשלב זה נאמר "ויתקן את העולם", וכן לשון "ירשה", שמורה על שנוחלים עניין שקרוב ושייך לו, ולא שכובש ושולט על אחר. ופירוש הדברים הוא, שבשלב השני של פעולת מלך המשיח על האומות, יהי' זה באופן שהם עצמם יכירו באמת במלכותו של מלך המשיח, שלכן זה יפעל בהם תיקון לעבוד את ה' ביחד, וכסיום לשון ההלכה (שהושמטה על ידי הצנזור): "וכשיעמוד המלך המשיח באמת ויצליח וירום וינשא מיד הם כולם חוזרין ויודעין ששקר נחלו אבותיהם ושנביאייהם ואבותיהם הטעום", ואזי נפעל בכל העולם "לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד".

[וראה במקור הדברים שנתבאר בכל אחד מד' עניינים אלו, איך פעולת משיח

אוצרות הגאולה

בסימן ה'].

• ה •

בין עיקר ענינו של משיח לבין הנסים שיתרחשו כשיזכו ישראל לזה

ויש להוסיף ולחדד את הבנת שיטת הרמב"ם בעניין זה, אם יהיו בתחילת ימות המשיח שינויים במעשה בראשית ונסים ונפלאות. דנוסף על הנתבאר לעיל שגם להרמב"ם יהיו נסים ונפלאות בתקופה מאוחרת יותר בימות המשיח, הנה נראה לומר יתירה מזו, שתתכן אף אפשריות לזה בתחילת ימות המשיח. וכמו שכתב הרמב"ם עצמו באגרת תחיית המתים (אות ו), שמה שכתב בספר הי"ד שהנבואות אודות הגאולה שיש בהן משינוי מנהג העולם הן "משל וחידה" – "אין דברנו זה החלטי כו' שהם משל", וייתכן הדבר שיתקיימו הנבואות כפשטן (עיי"ש בפרטיות).

ולכאורה אינו מובן, הרי נתבאר לעיל שלשיטת הרמב"ם עיקר עניינו של משיח אינו לעשות אותות ומופתים אלא לתת האפשרות לקיים את התורה והמצוות בשלימות, ואם כן איך תתכן אפשרות שאכן יהי' שינוי מנהגו של עולם, והנבואות יתקיימו כפשוטן?

ויובן זה בהקדים הא דבגמ' (סנהדרין צח, ב) מובאת סתירת הכתובים בנוגע לאופן ביאת המשיח, דבדניאל (ז, יג) כתיב "וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתה", ואילו בזכרי' (ט, ט) כתיב שמלך המשיח יבוא במצב של "עני ורוכב על חמור". ומיישבת הגמ', שהדבר תלוי באופן קיום התורה והמצוות של בני ישראל קודם הגאולה, דבאם "זכו – עם ענני שמיא", אך באם "לא זכו – עני ורוכב על חמור" (ועיין שם שע"פ חילוק זה מבארת הגמ' עוד כמה סתירות בדברי הנביאים אודות אופן ביאת המשיח).

ומובן הדבר שיש פה עניין כללי, היינו שאין זה רק בנוגע לפרט זה אם משיח יבוא כ"עני ורוכב על חמור", או שיהי' העניין ד"ארו עם ענני שמיא", אלא שכן הוא בנוגע לכמה עניינים ניסיים שיהיו לעתיד לבוא, שהדבר תלוי במצב הרוחני דבני ישראל קודם הגאולה, שבאם יהיו זכאין יזכו לנסים גלויים (וראה בכרתי ופלתי יו"ד סק"י סוף בית הספר) שתולה בזה הדיון אם אליהו יבוא מאתמול לפני ביאת המשיח, וראה רמב"ם הל' מלכים פ"ב ה"ב).

ויש לומר שלדעת הרמב"ם יש לחלק בין עיקר עניינו של משיח ומטרת ביאתו, לבין הנסים להם יזכו ישראל כתוצאה ממצבם הרוחני. דעיקר עניינו של משיח הוא מה שיביא לישראל את האפשרות לקיים את התורה ומצוות בשלימות, ולשם זה אינו נצרך לשום אותות ומופתים. ומה שמצינו ייעודים שונים על נסים שיתרחשו אז – הרי זה ענין נוסף, שאם יזכו ישראל, ויבואו למצב של "זכו" – יראו נסים מיוחדים להראות הוספת החביבות והמעלה של עם ישראל אצל הקב"ה, אבל לא זוהי מטרת ביאת המשיח.

ועפ"ז יש לבאר מ"ש הרמב"ם באגרת תחיית המתים שייתכן שיתקיימו הנפלאות שבדברי הנביאים כפשטן, שהרי, אחרי שידענו שהנסים שיתרחשו בימות המשיח הם תוצאה ממצבם הרוחני של בני ישראל, מובן שאם יהיו ישראל במצב של "זכו",

אז באמת יהיו נפלאות כבר בתחילת ימות המשיח.

ומה שבספר משנה תורה סתם הרמב"ם שבתחילת ימות המשיח לא יהי' שינוי במנהגו של עולם הרי זה מפני שספר משנה תורה הוא ספר הַלְבָּדָה, שהיא צריכה להיות פסוקה וברורה, וכיון שהגאולה היא עניין המוכרח להיות על פי הלכה, אין מקום לכתוב את האופן ד"זכו" שאין ברור לן שיתקיים בהיותו תלוי במעשה בני אדם (באם יגיעו למצב ד"זכו" או לא), שהרי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג, ב), והרשות לכל אדם נתונה וכו' (רמב"ם הלכות תשובה ריש פ"ה). ולכן הרמב"ם בספרו כותב רק את אופן הגאולה המוכרח על פי הלכה להיות בכל גווני ואינו תלוי במצב בני ישראל, במצב של "לא זכו", שאז אכן לא יהיו בימות המשיח נסים ושינויים במצב העולם.

ובעומק יותר יש לומר, שאין הכוונה שהרמב"ם כתב רק את האופן שתהי' הגאולה במצב של "לא זכו" ח"ו, ואילו יהיו ישראל זכאין תתרחש הגאולה באופן אחר, ולא יתקיימו דברי הרמב"ם הללו, כי אם שדבריו מכוונים גם אם יהי' המצב של "זכו":

מבואר לעיל באריכות, שעיקר עניינו וגדרו של משיח על פי הלכה הוא מה שאז תהי' האפשרות שיקיימו את התורה והמצוות בשלימות, ולשם זה אינו נצרך לאותות ומופתים. ולכן, הגם שאם יהי' מצב של "זכו" יזכו ישראל כבר בתחילת ימות המשיח לנסים ופלאות, אך אין הכוונה שהניסים והשינויים שיהיו אז בעולם הם המטרה שלשמה בא משיח, אלא גם אז עיקר עניינו ההלכתי של משיח יהי' לגרום אפשרות לקיים כל המצוות בשלימות בפועל גם במצב הטבעי של העולם. וזה שיהיו אז ניסים ונפלאות (כיון ד"זכו") יהי' זה מעשה מיוחד של הקב"ה מצד חביבותם של ישראל, והוא דבר נוסף על עיקר ענינו של משיח – קיום התורה והמצוות בשלמות.

ולכן הרמב"ם לא התייחס בדבריו בהלכה בפרקים אלו לאפשרות של "זכו" ולמופתים ונסים שיהיו אז, ואדרבה כתב שלא יבטל דבר ממנהגו של עולם וכו', כיון שכנ"ל הוא כותב רק את עיקר גדרו של משיח, ואכן גם במצב של "זכו" – עיקר גדרו של משיח הוא שיתאפשר קיום התורה והמצוות בעולם, גם אם לא יהיו בו שינויים. ומה שבפועל יהיו אז שינויים במנהגו של עולם, הרי זה דבר נוסף על עיקר ענינו של משיח.

• ו •

הטעם וההכרח לכך שיהיו אותות ומופתים בימות המשיח

ולאחר שנתבארו יסודות אלו בדברי הרמב"ם, אשר (א) דבריו שלא יהיו שינויים במנהגו של עולם, וכל דבריו בפרק י"ב, הם בהתאם להמבואר בפ"א – אודות עצם גדרו של משיח לאפשר את קיום המצוות בעולם; (ב) שבמצב של "זכו" יתקיימו שינויים ומופתים אלו כבר בתחילת ימות המשיח, אבל אעפ"כ לא הזכירם הרמב"ם, כיון שהם לא יסתרו את הַלְבָּדָה והיפוד שמשיח לא בא כדי לעשות אותות ומופתים, כי אם שהם יהיו בנוסף לעיקר ענינו (ושלזה יכוונו דבריו באגרת תחיית המתים); הנה על פי כל זה תתיישב

אוצרות הגאולה

התוקף שבהבטחת הגאולה בנבואה ובמצוות התורה

מהיכן יודעים שהבטחת הגאולה היא פרט ממצוות התורה? / מה החילוק בין הודאות שבנבואה לטובה לתוקף שבנצחיות מצוות התורה? / בין כופר בתורה לטורע ממצוות התורה

– ביאור מקיף בראיות שמביא הרמב"ם על הגאולה שבכל אחת מן מוסיף חידוש בתוקף שבהבטחת הגאולה –

• א •

מהיכן יודעים שהבטחת הגאולה היא פרט ממצוות התורה?

ברמב"ם הלכות מלכים בב' הפרקים האחרונים (פ"א ופ"ב) פוסק הרמב"ם את ההלכות הנוגעות לגאולה העתידה לבוא על ידי משיח צדקנו, כשבתחילת דבריו שם, מיד לאחר שאומר שעתיד לעמוד לישראל מלך המשיח, והחיוב להאמין בו ולחכות לו, מביא לדבר ג' ראיות מהתורה שבכתב:

בהלכה א' הובאו ב' הראיות הראשונות, הא' מכתובים המפורשים בפרשת נצבים (ל, ג-ה) – "ושב ה' אלוקיך את שבותך וריחמך ושב וקבצך וגו', אם יהי' נדחך בקצה השמים וגו' והביאך ה'", והב' מנבואת בלעם אשר כלשון הרמב"ם – "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים", וכמו שמאריך הרמב"ם לפרש את פסוקי הנבואה (בלק כד, יז ואילך) אודות דוד המלך ואודות משיח צדקנו (כמבואר בארוכה בסימנים הקודמים).

לאחר מכן, בהלכה בפני עצמה (הלכה ב'), מביא הרמב"ם ראי' שלישית לביאת המשיח, וז"ל: "אף בערי מקלט הוא אומר (שופטים יט, ח-ט) אם ירחיב ה' אלוקיך את גבולך ויספת לך עוד שלש ערים וגו' ומעולם לא הי' דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו וכו'".

ולכאורה צריך ביאור: מה חסר בראיות הראשונות (מהכתוב "ושב גו'") (שבפי נצבים) ומפרשת בלעם), שהוזקק הרמב"ם להוסיף הראי' גם מהכתוב ב"ערי מקלט"? [נהצירכותא בב' הראיות הראשונות – ראה לעיל סימן ב' ולקמן במדור "פנינים"]

גם יש לדייק, שהרמב"ם כתב ראי' זו בהלכה בפני עצמה, ולכאורה הוי ליי' לכלול אותה בהלכה הקודמת יחד עם ב' הראיות הראשונות.

[והנה, לעיל בסימן ב' נתבאר שכוונת הרמב"ם בראי' זו היא להוכיח עוד יותר שגדרו של משיח הוא שאז יהי' קיום התומ"צ בשלימותן שהרי מצוה זו תהי' בשלימות רק אז, אבל פשטות לשון הרמב"ם היא, שכוונתו להביא ראי' מתורה שבכתב על עצם ביאת המשיח, כהמשך לשונו "ומעולם לא הי' דבר זה ולא צוה הקב"ה לתוהו, אבל בדברי הנביאים אין הדבר צריך ראי' שכל הספרים מלאים בדבר זה"].

ויש לבאר שחידוש עיקרי יש בראי' מערי מקלט על שתי הראיות הראשונות:

ב' הראיות הראשונות הן ממקומות שבהם יש הבטחה ונבואה אודות ביאת המשיח, ואילו הראי' השלישית היא ממצוה שבתורה, וכמו שמדוייק בלשון הרמב"ם פה "ומעולם לא הי' דבר זה, ולא צוה הקב"ה לתוהו".

ועניין זה, מה שהגאולה אינה רק בגדר הבטחה או נבואה כיי-אם חלק מתנאי מצוה שבתורה, מוסיף בתוקף שבעניין הגאולה. כי, אף שעניין הגאולה מפורש בתורה (כנ"ל בב' הראיות הראשונות), והרמב"ם בפירושו המשניות (הקדמה לפרק חלק) אף מנה אמונה זו בין עיקרי ויסודי התורה, מכל מקום הרי לא מצינו בתורה מצוה מפורשת להאמין בגאולה, וזהו המתחדש בזה שהקב"ה ציוה על הקמת ערי מקלט לאחר שירחיב את גבולנו, שבזה נעשית הגאולה חלק מפרטי מצוות התורה.

אבל מצד זה שהגאולה היא פרט וגדר במצוות התורה, אזי באומר שהגאולה אינה כפשוטה, הוא מוציא "דברים של מצות מפשוטן", וחל עליו הדין ד"הרי זה ודאי בדאי ורשע ואפיקורוס".

ומובן אם כן, גודל החידוש בדברי הרמב"ם בהוסיפו הראי' השלישית מערי מקלט – שכן בזה מבואר שהכופר בביאת המשיח, הרי הוא גורע ממצוות התורה, ושפיר חל עליו דין כופר בתורה ובמשה

הצריכותא בראי' מפרשת נצבים ומנבואת בלעם

בהל' מלכים פי"א (הלכה א) מביא הרמב"ם שתי ראיות לביאת המשיח, האחת ממה שנאמר בפרשת נצבים (ל, ג ואילך) "ושב ה' אלוקיך את שבותך וגו'". והב', מפרשת בלעם – ד"שם נבא בשני המשיחים" (בלק כד, יז ואילך).

ויש לבאר [בנוסף למבואר לעיל בסימן ב] הצריכותא בב' ראיות אלו [הראי' השלישית שהביא הרמב"ם בהלכה הבאה הובאה ונתבארה בהרחבה לעיל], כי כוונת הרמב"ם כאן בהביאו ראיות אלו היא להוכיח שמי שאינו מאמין במשיח הוא "כופר בתורה" כי "התורה העידה עליו" (לשון הרמב"ם כאן), וע"ז מביא ראיות היכן מצינו שהתורה העידה על מלך המשיח.

ועפ"ז מובן שהטעם שהוצרך להוסיף את הראי' מפרשת בלעם הוא, שכן נבואתו של בלעם עוסקת בגברא, במלך המשיח, משא"כ בפרשת נצבים מדובר אודות הגאולה על ידי הקב"ה – "ושב ה' אלוקיך את שבותך", ואין מפורש שם שתבוא הגאולה על ידי מלך המשיח.

וא"כ, מהכתוב בפ' נצבים בלבד לא ה' הוכחה שהאומר שתהי' הגאולה אבל אינו מאמין שתהי' על ידי משיח בשר ודם – הרי הוא כופר בתורה ובמשה רבינו. אבל אחר שרואים גם הראי' מפרשת בלעם יודעים ש"התורה העידה עליו", שהרי בנבואת בלעם מבואר ברור אודות מלך המשיח עצמו, וכמו שהארץ הרמב"ם לבאר באריכות שבנבואתו נתנבא בלעם על כו"כ עניינים במלך המשיח ופעולותיו.

ולאידך, לא הסתפק הרמב"ם בראי' מנבואת בלעם אלא הביא גם את הראי' מפ' נצבים, ולא עוד אלא שהראי' מפ' נצבים הובאה ראשונה.

ויש לומר הטעם לזה, כי עיקר הראי' שהתורה העידה על ביאת המשיח הוא ממה שנאמר בפ' נצבים, שהרי דוקא שם הדברים מפורשים בתורה שבכתב ללא צורך בביאורם של חז"ל בזה, שהרי נאמר בפירוש "ושב ה' אלוקיך את שבותך ורחמך ושב וקבצך וגו'". משא"כ נבואות בלעם נאמרו בדרך משל וחדידה, וא"כ אי אפשר לומר שפירוש נבואת בלעם על "שני המשיחים" מפורש בתורה.

ונמצא, שעיקר ההוכחה שהתורה העידה על הגאולה הוא מהמפורש בתורה שבכתב בפ' נצבים, אך מכיון דשם לא מדובר על מלך המשיח, הוסיף הרמב"ם הראי' מנבואת בלעם, דשם ניבא אודות מלך המשיח.

רבינו בכל גווני, גם אם הוא חושב ששייך שיהי' שינוי בהבטחה אודות הגאולה, או שהוא טוען לפירוש הכתובים שלא כפשוטן.

ומכאן תוקף גדול לעניין הגאולה העתידה לבוא, שבהיותה חלק מוגדר ממצוה שבתורה – הרי עניין הנצחיות שבה אינו שייך בעצם לשום שינוי ויתקיים בוודאי במשמעותו הפשוטה בגשמיות.

חומר הכפירה בדברי הנביא

בהל' מלכים פי"א ה"א כותב הרמב"ם ש"מי שאינו מאמין בו [בביאת המשיח] כו' כופר כו' בתורה ובמשה רבינו, שהרי התורה העידה עליו", ואחת מהראיות שמביא לזה היא ש"אף בפרשת בלעם נאמר, ושם נבא בשני המשיחים".

ולכאורה צריך ביאור לשונו "ושם נבא בשני המשיחים", הרי כדי להוכיח שהכופר בביאת המשיח הוא כופר בתורה ובמשה רבינו מספיק הא דנאמרו הדברים בתורה, ומהי ההדגשה שבתורת משה הובאו הדברים בנבואתו של בלעם, והוי ל' להרמב"ם לכתוב "ושם נאמר אודות שני המשיחים" וכיו"ב.

ויש לבאר, על פי מה שנתבאר לעיל בארוכה, שמה שהרמב"ם הוסיף בהלכה שלאחרי זה עוד ראי' על ביאת המשיח מערי מקלט הוא מפני שבזה מוסיף חידוש עקרי בחומרת הכפירה בגאולה, שהכופר בגאולה הוא כגורע ממצוות התורה, וי"ל שע"ז רמז הרמב"ם בלשונו כאן שמדובר בנבואה ("ושם נבא"), כי בזה בא להדגיש שיש כאן חומרה נוספת, שהיא רק בדברי נבואה ואינה בדברי תורה ואף לא במצוותי' של תורה.

דמצינו להלכה שעל אף שדברי תורה חמורים מדברי נביאים (ראה חגיגה י, ב ושי"ג), מכל מקום מצינו חומר גם בדברי נביאים, דהעובר על דברי נבואה איזו שתהי', אף בדברי הרשות, חייב מיתה בידי שמים (רמב"ם הל' יסודי התורה פ"ט ה"ב), ועונש זה חמור הוא מהעונשים על דברי תורה שהם מחולקים בין עבירה קלה וחמורה.

ובטעם הדבר נראה, שכן לגבי בני אדם יש חומר בדברי נבואה, שכן גדר דברי נבואה הוא כלשון הרמב"ם (שם ריש פ"ז) "שהא-ל מנבא את בני האדם", וכן כ' (הלכות תשובה פ"ג ה"ח) שהם "מדע שמגיע מהבורא ללב בני אדם", ולכן כששומע אדם ציווי מפי נביא הרי זה כאילו שומע הציווי מפי הקב"ה. ולכן בכל נבואה שהיא, העובר עליה חייב מיתה, כי הרי זה כמווד במלך שחייב מיתה ללא נפק"מ באיזה ענין מרד.

ונמצינו למדים, שגם במקום שלא חל בפועל האיסור של עובר על דברי נביא, כי לא שמע מפי הנביא וכיו"ב, מ"מ יש חומרא בענין הנבואה, ה"מדע שמגיע מהבורא ללב בני אדם", גם לגבי דברי תורה.

וי"ל שזהו החידוש כאן, שהכופר בגאולה – נוסף על עיקר הדבר שהוא כופר במה שהעידה התורה על משיח, ויתירה מזו, שהוא גורע ממצוה שבתורה, הנה יש בו גם משום חומרה יתירה זו שבדברי נבואה.

רמב"ם הלכות מלכים ומלחמות פרק יב

הלכה א

אל יעלה על הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם או יהיה שם חידוש במעשה בראשית אלא עולם כמנהגו נוהג וזה שנאמר בישעיה וגר זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבו משל וחדידה ענין הדבר שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב ונמר שנאמר זאב ערבות ישדדם ונמר שוקד על עריהם ויחזרו כולם לדת האמת ולא יגזלו ולא ישחיתו אלא יאכלו דבר המותר בנחת עם ישראל שנאמר ואריה כבקר יאכל תבן וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח הם משלים ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר היה משל ומה ענין רמזו בהן.

הלכה ב

אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד יראה מפשוטן של דברי הנביאים שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישר ישראל ולהכין לבם שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו' ואינו בא לא לטמא הטהור ולא לטהר הטמא ולא לפסול אנשים שהם

בחזקת כשרות ולא להכשיר מי שהחזקו פסולין אלא לשום שלום בעולם שנאמר והשיב לב אבות על בנים ויש מן החכמים שאומרים שקודם ביאת המשיח יבא אליהו וכל אלו הדברים וכיוצא בהן לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו שדברים סתומין הן אצל הנביאים גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו אלא לפי הכרע הפסוקים ולפיכך יש להם מחלוקת בדברים אלו ועל כל פנים אין סדור הויית דברים אלו ולא דקדוקיהן עיקר בדת ולעולם לא יתעסק אדם בדברי ההגדות ולא יאריך במדרשות האמורים בענינים אלו וכיוצא בהן ולא ישימם עיקר שאין מביאים לא לידי יראה ולא לידי אהבה וכן לא יחשב הקצין אמרו חכמים תפח רוחם של מחשבי הקצים אלא יחכה ויאמין בכלל הדבר כמו שבארנו.

הלכה ג

ובאותו הזמן לא יהיה שם לא רעב ולא מלחמה ולא קנאה ותחרות שהטובה תהיה מושפעת הרבה וכל המעדנים מצויין כעפר ולא יהיה עסק כל העולם אלא לדעת את ה' בלבד ולפיכך יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישירו דעת בוראם כפי כח האדם שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים.

האם יהיו בימות המשיח פלאות וניסים לדעת הרמב"ם?

היאך לא יתבטל מנהג העולם והרי תהי' תחיית המתים? / הגדרת מהותם של ימות המשיח בדברי הרמב"ם בפרקים האחרונים דהל' מלכים / מדוע לא הביא הרמב"ם ראי' לזה שלא יהיו מופתים בימות המשיח? / תיווך הרברים – כיצד יתכן שגם לא יבטל מנהג העולם וגם יהיו מופתים ויחיו המתים? / בין עיקר ענינו של משיח לבין הנסים שיתרחשו כשיזכו ישראל לזה / הטעם וההכרח לכך שיהיו אותות ומופתים בימות המשיח

– ביאור מקף אודות מהותם של ימות המשיח והטעם לנסים שיתרחשו אז –

• א •

היאך לא יתבטל מנהג העולם והרי תהי' תחיית המתים?

בפי"ב מהלכות מלכים (ה"א) כתב הרמב"ם: "אל יעלה על

הלב שבימות המשיח יבטל דבר ממנהגו של עולם, או יהי' שם חידוש במעשה בראשית, אלא עולם כמנהגו נוהג, וזה שנאמר בישעיי' וגר זאב כו' משל וחדידה כו' שיהיו ישראל יושבין לבטח עם רשעי עכו"ם המשולים כזאב וכנמר, שנאמר זאב כו', ויחזרו כולם לדת האמת, ולא יגזלו ולא ישחיתו, אלא יאכלו דבר המותר